

TOP 10 ROUTES

Langeafstandswandelingen

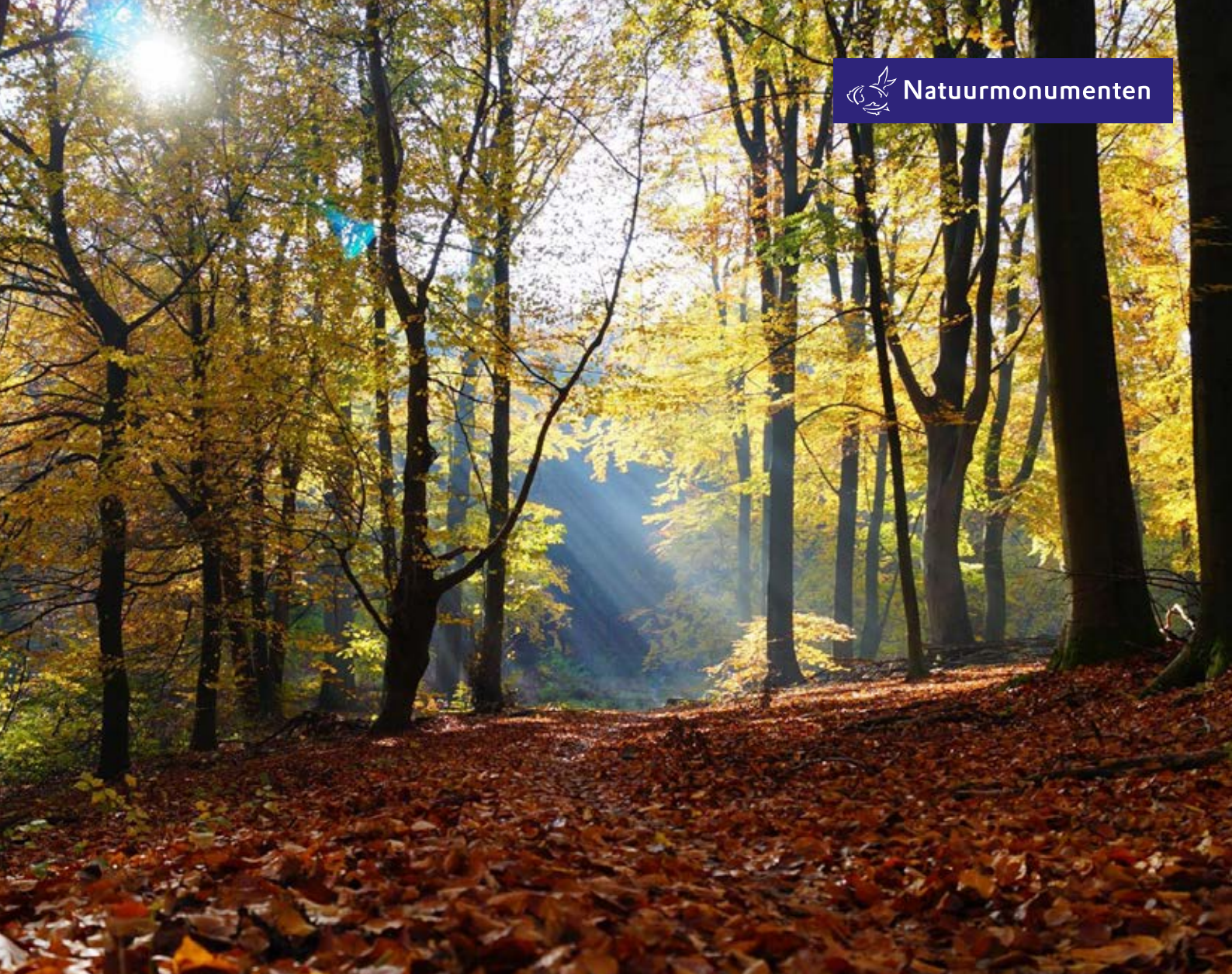
Zin in een flinke rondwandeling?

Voor liefhebbers van langeafstandswandelingen hebben boswachters van Natuurmonumenten 10 langere routes langs hun meest favoriete plekken uitgestippeld. Geniet van de rust en ruimte, van afwisselende routes door bos, heide, weilanden en soms prachtig heuvelachtig landschap. De routes zijn ieder jaargetijde mooi, vaak met fenomenale uitzichten. Misschien spot je wel een van de vele dieren die hier leven!

Natuurmonumenten

- 3** Koepelroute, tussen Roosendaal en Zundert
- 9** Historische polderwandeling vanaf Buitenplaats De Tempel
- 18** Natuurwandeling oorlogsgeschiedenis Veluwezoom
- 23** Wandelroute 16 km Hackfort, vlakbij Vorden
- 29** Wandelroute Genhoes
- 33** Nationaal Park Schiermonnikoog, duin en strand
- 37** 's-Gravelandse Buitenplaatsen
- 45** Woeste Route Salland
- 52** De Koploper in de duinen van Goeree (deel 1)
- 56** Twee Landen pad, vogelroute bij Bergeijk

Check jezelf na afloop altijd op teken.

13,6 km
Noord-Brabant

Natuurmonumenten

Koepelroute, tussen Roosendaal en Zundert

Prachtige, lange wandelroute langs de cultuurhistorie van verschillende landgoederen en theekoepels. Een afwisselende wandeling tussen Schijf, Achtmaal en Zundert. De landgoederen zijn ontstaan als ontginningen van een voor de turfwinning afgegraven hoogveengebied. Tijdens het wandelen passeer je de beroemde theekoepel van Henriëtte Roland Holst waar zij beroemde gasten ontving zoals Herman Gorter en H.P. Berlage.

Startpunt

Parkeerplaats [Herberg 't Pannehûske](#)
[Roosendaalsebaan 4](#)

4885 JK Achtmaal

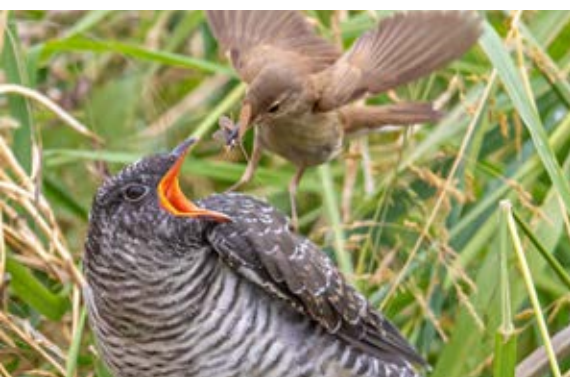
T 076 598 5248

13,6 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

De route is aangegeven met blauwe pijlen.

1 Landgoed Wallsteijn

Wallsteijn is rond 1800 aangelegd door Frederik van de Wall, schout (burgemeester) van Zundert. De naam Wallsteijn is ontstaan uit defamilienaam 'Wall' aangevuld met 'Steijn' om het landgoed en de eigenaar een zekere status te geven! Het landhuis en de aangrenzende tuin (rechts van het wandelpad) zijn particulier bezit en niet toegankelijk voor publiek. Het overige deel (links van het wandelpad) van het landgoed is opengesteld voor wandelaars. Ben je benieuwd naar de historie en landgoed Wallsteijn? Loop dan eens de Wallsteijnroute (paarse route). Een fraai rondje van 2,5 km. Het landgoed Wallsteijn staat bekend om de nachtegalen. De zang van deze qua uiterlijk onopvallende vogels kun je bewonderen van half april tot in augustus.

2 Jachtkoepel

Welkom bij de eerste koepel op deze route, die meer dan 200 jaar geleden, omstreeks 1800 is aangelegd. Oorspronkelijk was de koepel bedoeld als rustpunt voor jachtgezelschappen. De koepel werd ook wel de jachtkoepel genoemd. De mensen gebruikten deze heuvel en koepel naast rustplek, ook als schuilplek en om inspiratie op te doen. Deze koepel is later door Natuurmonumenten gerestaureerd. Vanuit deze koepel heeft u een mooi uitzicht over de landerijen. Vooral rond de schemer kun je hier naar wild speuren, zoals reeën die in de velden komen grazen.

3 Koekoek

We hebben het natuurgebied dat Natuurmonumenten beheert en beschermt even verlaten. Je wandelt hier door een kleinschalig landbouwgebied dat hier van oudsher ligt; rechts zie je nog een pittoresk landbouwhuisje. Het open agrarisch landschap kenmerkt zich onder andere door de kleinschalige graslanden. Het is een goed leefgebied voor de koekoek, die houdt van overzichtelijke, gevarieerde en open landschappen met voldoende zitplaatsen. Helaas verdwijnen deze kleinschalige landschappen steeds meer en heeft de koekoek het niet altijd even makkelijk. De koekoek, slim of gemeen? Zodra je de koekoek één keer in je leven hebt gehoord, weet je hoe hij aan zijn naam komt. Maar ook het broedgedrag van de vogel is heel interessant! Moeder legt haar ei namelijk in het nest van andere vogels. Het koekoeksjong komt vervolgens vaak net iets eerder uit en werkt de andere kuikens uit het nest. En de onwetende pleegouders vliegen zich een ongeluk om het koekoeksjong te voeden. Want vaak zijn de pleegoudervogels van een kleinere soort dan de koekoek. Maar ook dat is natuur. En het maakt de koekoek een bijzondere vogel, die ook het beschermen waard is!

4 Turfvaart

Tweeduizend jaar geleden gebruikten de Romeinen turf al als brandstof. Maar vooral vanaf de Middeleeuwen werd turf vaker en vaker gebruikt, toen goed hakhout schaarser werd. De gegraven vaart die je hier ziet, werd vroeger gebruikt om de turf vanuit de Oude Buisse Heide naar de havens van Antwerpen en Breda te vervoeren, vandaar de toepasselijke naam voor dit water: de Turfvaart. Wat is turf eigenlijk? Turf is een opeenstapeling van dode plantenresten in het veen. Door deze laag, die in honderden jaren is ontstaan, uit te steken en te drogen, ontstaat turf.

5 Meer natuur

De meeste bossen in Nederland zijn vroeger aangeplant voor houtproductie. Een ontwikkeling die niet goed is voor de natuur, omdat veel dier- en plantensoorten juist afhankelijk zijn van veel variatie in begroeiing, soorten bomen en schuilplekken. Mede dankzij Natuurmonumenten krijgen de bossen weer een natuurlijker karakter. En daar horen ook op het eerste oog 'rommelige' plekken bij met dood hout. Wij laten dat bewust staan of liggen (tenzij het gevaar oplevert voor bezoekers), omdat hier tal van dieren en planten op af komen! Insecten die weer voer zijn voor vleermuizen, en spechten. Paddenstoelen die groeien op de bomen net als allerlei planten, zoals mossen. Ook zorg Natuurmonumenten voor licht en ruimte in het bos, zodat bodemgroeiers voldoende zonlicht krijgen.

6 Heide en vennen

Vanuit het bos sta je ineens op de open heide bij een prachtig ven. Neem even de tijd om te genieten en het wisselgedicht te lezen. Een van de vele watervogels die je bij het ven kunt zien is de kuifeenden. Het mannetje zit strak in het verenpak: zwart-wit met een mooie gladgestreken kuif, de vrouwtjes zijn bruin. Ook de groene kikker leeft in dit ven. In de lente en zomer kun je hem al van verre horen kwaken. Kom je te dichtbij dan hoor je van alle kanten geplons en houdt het gezang plotsklaps op.

7 Theekoepel

Welkom in de theekoepel van de Oude Buisse Heide. Deze theekoepel werd vroeger veel gebruikt door politica en dichter Henriette en beeldend kunstenaar Richard Roland Holst. Hier ontvingen zij tal van gasten, zoals architect H.P. Berlage en schrijver Herman Gorter. Van oudsher hing er in de theekoepel een belletje waarmee zij hun bedienden in de Herenkamer lieten weten, dat zij thee wilden! Aan het einde van deze lange beukenlaan liggen De Herenkamer, het gastenverblijf van Roland Holst, de Angorahoeve (de oude woning) en het Atelier (de werkplek). Je komt tijdens de route meerdere beukenlanen tegen. Het dichte bladerdek bood beschutting tegen de zon, waardoor men 'mooi blank' bleef. Want vroeger wilden de dames niet bruin worden! Want alleen het 'werkvolk' kwam veel buiten en bruide in de zon. Een witte huid was dus een statussymbool. Vergaderen of vakantie vieren in de natuur De Angorahoeve en het Atelier zijn beide te huur als vakantiewoning. De Herenkamer is te reserveren als unieke vergaderlocatie. Kijk voor meer informatie op: natuurmonumenten.nl/oude-buisse-heide.

8 Vincent van Gogh

De bekendste persoon die zich heeft laten inspireren door de prachtige natuur in dit gebied is Vincent van Gogh, die in deze omgeving is opgegroeid. In Zundert vind je het Van Gogh Huis, een bijzonder kunstcentrum. KunstprojectDichter en beeldend kunstenares Pien Storms van Leeuwen, creëerde een aantal poosplaatsen in het kader van het project 'Omtrent Vincent', waaronder op deze plek. Deze rustplekken verwijzen naar het dierbare landschap van Van Goghs jeugd. Het citaat op de steen die hier ligt, komt uit een van de brieven die Vincent van Gogh aan

zijn broer Theo schreef: 'ik heb een altijd durend heimwee naar hei en masthout'. Op deze plek kun je links en rechts nog goed zien hoe Brabant er lange tijd uit heeft gezien. Een beeld dat zeker tot 1850 door bijna heel Brabant te zien was. Veel heide, met her en der een vliegender er bovenop, soms een houtwalleke een kleine bosje en tussendoor wat struikjes en pijpenstrootje.

9 Natuurgebied De Reten

Ondertussen ben je natuurgebied De Reten ingelopen, dat vooral bestaat uit een kleinschalig landschap met cultuurhistorische waarde. Ook de natuur heeft veel belang bij het behoud van dit landschap, bijvoorbeeld vanwege landschapselementen als houtwallen. Deze werden vroeger aangelegd om het vee binnen te houden, en ongenodigde gasten buiten te houden. Het hout dat om de 6 jaren gekapt werd, werd gebruikt als geriefhout; Het werd voor de kachel gebruikt, voor ovens, voor het maken van gereedschap etc. Tal van kleine dieren, als insecten, muizen en vogels vinden er een ideale leef- en schuilplek! Vogels op De RetenJe kunt in dit natuurgebied een aantal vogels tegenkomen, zoals bijvoorbeeld de boompieper. Deze kleine vogel vliegt in een soort curve. Als hij landt, zet hij zijn pootjes uit en spreidt zijn vleugels, net als een parachute. De wulp is een andere vogel, die helaas steeds minder voorkomt in het Nederlandse landschap, maar die hier nog wel voorkomt. Je herkent hem aan zijn kromme snavel. Een ezelsbruggetje om hem te onderscheiden van andere weidevogels: de snavel van de wulp wijst naar zijn gup.

10 Moderne theekoepel

Vroeger vormden de landgoederen Oude Buisse Heide en De Moeren samen een groot heideveld dat in de loop van de tijd steeds meer versnipperd raakte. De afgelopen jaren maakte Natuurmonumenten van de landbouwgronden in De Reten weer heide, bloemrijke graslanden en vennen. Door de inrichting van De Reten zijn de Oude Buisse Heide en De Moeren weer met elkaar verbonden, waardoor dieren en planten zich beter kunnen verspreiden en zo hun overlevingskans vergroot! Ter afsluiting van de landinrichting in Zundert heeft Natuurmonumenten deze moderne theekoepel geplaatst langs de 'Koepelroute' in natuurgebied De Reten. Vanuit de nieuwe theekoepel is dit gebied prachtig te overzien. Bovenop de theekoepel staat een windmolentje. Als u in de theekoepel staat en u kijkt naar boven ziet u de windroos die aangeeft vanuit welke richting de wind waait. Heidekoeien. Als je over de graslanden kijkt, kun je met wat geluk de heidekoetjes zien. De heidekoe is een oud ras uit Noordwest-Europa, dat van oudsher voorkwam op voedselarme graslanden. Deze dieren zijn bestand tegen alle weersinvloeden en kunnen zelf overleven en zich voortplanten zonder tussenkomst van de mens. En met succes, want sinds de komst in 2011 zijn er jaarlijks rond juni kalfjes te bewonderen!

11 Plaggen voor de heide

Je loopt nu door het particuliere Landgoed De Moeren. Ook deze eigenaren dragen actief bij aan de natuur. Zo zie je aan de linkerkant nog dat er stukken grond geplagd zijn. Nieuwe kans voor heideBij het plaggen schraap je een deel van de bodem af, om zo de onderliggende zaden van de oorspronkelijke heide (zaadbank) de kans te geven om te groeien. Door het plaggen haal je ook veel pijpenstrootje weg. Deze lange grassoort groeit snel en verdringt nu de heide weg. Op de geplagde stroken zie je al jonge heideplantjes opkomen! Je ziet zowel dopheide als struikheide tevoorschijn komen. Dopheide komt voor op meer vochtige grond, terwijl struikheide meer op de drogere grond voorkomt.

Foto: Marko Barendregt

12 Koepel De Moeren

Op dit punt zie je de koepel van De Moeren. Van oudsher was deze heuvel al aanwezig in het landschap. Volgens de verhalen zou de vroegere eigenaar bij helder weer de klok van de kerktoeren van Breda kunnen zien! Vanuit deze koepel heb je een mooi uitzicht over de landerijen. Speur hier de lucht en de paaltjes rond de velden af; grote kans dat je ergens een buizerd ziet zweven of ziet zitten, op zijn beurt weer speurend naar een lekker hapje! Als je in de koepel zit en de lange beukenlaan af kijkt, zie je helemaal aan het einde het landhuis van Landgoed de Moeren zien liggen, daar wandel je zometeen naar toe.

Foto: Marko Barendregt

13 Landhuis De Moeren

Je staat nu voor het fraaie landhuis van particulier landgoed De Moeren. De familie heeft de omgeving respectvol in stand gehouden als natuurgebied met 250 hectare bos, vennen, heide, velden en veelzijdige fauna. Dit is ook de plaats waar Napoleon ooit een omweg maakte om Nederland "te bezoeken" en waar Van Gogh zijn eerste landschappen schilderde. Dit centraal gelegen landhuis stamt uit 1818 en is ontworpen door Govert George van der Hoeven en zijn vrouw Agathe Snellen, beide afstammelingen van een vooraanstaande families uit Breda. Sinds die tijd is de familienaam Van Der Hoeven definitief aan het landgoed verbonden. Als je de route vervolgt, zie je in de Moersebaan de van oudsher bijbehorende boerderijen, schuren en andere gebouwen. In de Engelse tuin van het landhuis, kun je een unieke vergaderruimte huren.

Na een laatste blik op het landhuis, loop je verder richting Café D'n Anker, één van de oudste cafés van Nederland! In 1653 liet Bredenaar Peter van Bernagien, eigenaar van brouwerij 'Het Anker' de kroeg bouwen. De brouwer verkocht de boel later aan de familie Snellen, die het in 1792 op haar beurt doorschoof aan haar pachter. In 1861 werd de eerste De Beer eigenaar, boer en kastelein, en zijn nazaten zitten er nu nog steeds. Geniet hier van een pauzemoment en neem vooral ook een kijkje binnen! Kijk voor de hele geschiedenis en openingstijden op indenanker.nl

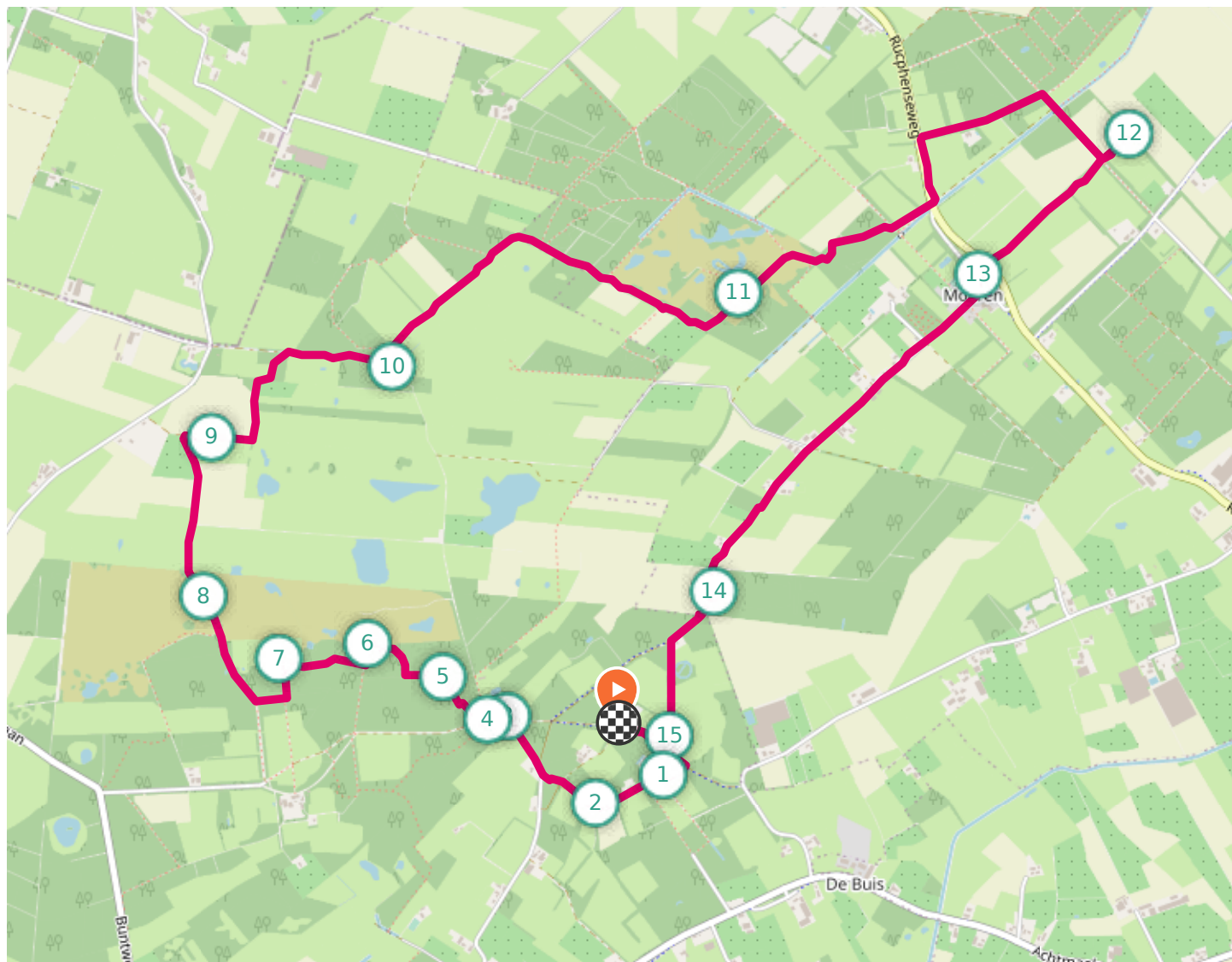
14 Elzenhout

Langs het fietspad zie je een elzen hakhoutwal. Bijzonder, omdat deze bijna niet meer voorkomen in Brabant. Dat deze wal hier staat, zal waarschijnlijk te maken hebben met gerief-/gebruikshout dat men vroeger nodig had. Dat hier gekozen is voor elzenhout, zal te maken hebben gehad met de nattere plekken in dit gebied. Zo is Amsterdam gebouwd op elzenhouten palen, omdat dit hout goed nattigheid kan verdragen.

15 Finish in zicht

Je bent bijna aan het einde van de wandeling. Bij 't Pannehûske kun je nog even nagenieten van de wandelroute. Vlak bij het restaurant ligt ook het eindpunt van de Turfvaart. Bij het Pannehûske werd ten tijde van de turfwinning de turf afgerekend en overgedragen naar karren en naar de omliggende dorpen vervoerd. Het Pannehûske is er dus al heel lang en vond zijn oorsprong in de 17e eeuw.

© OpenStreetMap/Leaflet

24 km
Zuid-Holland

Natuurmonumenten

Historische polderwandeling vanaf Buitenplaats De Tempel

Een stevige wandeling tussen heden en verleden, dat biedt deze lange historische polderwandeling tussen Rotterdam en Delft! Laat je meevoeren door de rijke geschiedenis van de Hollandse polders, afgewisseld met hedendaagse kunst. De wandeling begint op Buitenplaats De Tempel. Hoewel De Tempel een totaal andere sfeer ademt dan het omliggende boerenland, heeft het een sterke verbinding met het polderlandschap.

Al snel wandel je de polder in, klim je over hekken, wandel je tussen de koeien en vogels en langs langgerekte slotenpatronen. Her en der zie je de sporen uit het verleden in het landschap. Cultureel erfgoed bestaat dan ook niet alleen uit stenen gebouwen. Veel van onze geschiedenis kun je herkennen in het landschap van vandaag de dag.

Startpunt

Parkeerplaats Buitenplaats De Tempel

West-Abtspolderseweg, 3046 NJ Rotterdam (ZH)
Het parkeerterrein is elke dag geopend van 6.00 tot 22.00 uur. Gratis parkeren voor leden. [Meer weten?](#)

Tip van boer en boswachter

De wandelroute gaat door weilanden en over openbare wegen. Het is aan te raden om stevig schoeisel te dragen en in de winter zelfs laarzen. De hekken in de polders kunnen niet geopend worden, maar hebben een overstapje. De wandeling is voor mensen die goed ter been zijn.

Deze wandeling voert door weilanden waar koeien staan. De uitwerpselen van honden kunnen miskramen veroorzaken bij koeien. Daarom zijn honden niet toegestaan.

24 km.

Deze wandelroute is het eerste gedeelte (over De Tempel, door de weilanden, over Hofwijk en door de weilanden naar de hoge brug) bewegwijzerd met witte routepaaltjes. Hierna raden we aan om de route te vervolgen via de [route-app NatuurRoutes](#). De wandeling gaat over begraafplaats Hofwijk. Klik voor openingstijden [hier](#). Wandel door dit historische cultuurlandschap. Deze polderwandeling is maar liefst 24 kilometer. En dat is bijzonder lang, zeker in een omgeving waar snelweg, vliegveld en bebouwing nooit ver weg zijn. Onderweg tref je punten waar je even kunt rusten, bijvoorbeeld om te eten en drinken. Dit kan bij [Art Centre Delft](#) van juli tot september.

Om dit mogelijk te maken, werken verschillende partijen aan deze route: boer Arie en zijn zoon Bas van den Berg van [Hoeve Ackerdijk](#), [begraafplaats Hofwijk](#), [Art Centre Delft](#) en de boswachters van Natuurmonumenten en [Staatsbosbeheer](#). De route loopt een stukje Delft in, zodat je de Schie over kunt steken.

1 Welkom op Buitenplaats De Tempel

We starten de wandeling op Buitenplaats De Tempel en Nieuw Rhodenrijs. Dit zijn een van de laatst bewaarde buitenplaatsen aan de rand van Rotterdam. Beide zijn gesticht om de onrustige stad te ontvluchten: De Tempel in de 18e eeuw en Nieuw Rhodenrijs in de 20e eeuw. Ook nu kom je hier bij van de drukte van alledag. De Tempel is een kenmerkend voorbeeld van een vroeg achttiende-eeuwse buitenplaats in classicistische aanleg met geometrische tuin, waarmee de eigenaar – in dit geval de burgemeester van de Rotterdam - zijn status uitdrukte. Restanten van de oorspronkelijke aanleg, met waterwerken en tuinbeelden, zijn bewaard gebleven.

2 Het poldertje

Waar De Tempel één en al allure en status uitstraalt, ademt het natuurland een meer ongedwongen sfeer uit. Het struinp pad voert je langs dotterbloemen, slotenpatronen en grasland. Dit poldertje hoorde niet bij de oorspronkelijke aanleg van de buitenplaats. Wel is het een mooie verwijzing naar het vervenings- en ontginningsverleden in de regio. Het volgende punt vertelt je hier meer over!

3 De Tempel en het omliggende polderlandschap

De Tempel heeft een totaal andere sfeer dan het omliggende boerenland. Toch heeft deze buitenplaats een sterke verbinding met het polderlandschap. De Tempel heeft namelijk niet altijd pal aan De Schie gelegen. Eerder lag 'hoge heerlijkheid De Tempel' in wat nu de [Zuidpolder](#) bij Rodenrijs is. De toenmalige eigenaar, burgermeester van Rotterdam Johan van der Hoeven, begon daar met het winnen van turf in de veengronden. Dit zorgde in die tijd voor goede inkomsten, maar daardoor verdween het land onder water. De naam 'De Tempel' en 'heerlijke rechten' werden in 1715 naar zijn boerderij Berkeloord aan de Schie verplaatst. Met het geld van de vervening legde Van der Hoeven tuinen met lanen en vijvers met fonteinen aan. De Tempelsteen in de Zuidpolder markeert 'de Oude Tempel'.

4 De weilanden in!

Aan het einde van dit vlonderpad stappen we de polder in. De weilanden worden verpacht aan boeren, in dit geval aan biologisch boer Arie en zijn zoon Bas van den Berg. Op deze manier werken de boswachters van Natuurmonumenten en boeren samen. De boer laat de koeien of schapen hier grazen en haalt gras van het land af. Dit doet hij of zij in goed overleg met de boswachters. Ook werkt de boer volgens een aantal kaders om natuur hier de ruimte te geven: maaien op weloverwogen data, geen mest en hoger waterpeil. Zo zie je, boer en boswachter beheren allebei het landschap.

5 Bosvogels in klein bos

Klim hier het hek over, we komen in een heel klein bosje. Bosvogels zoals winterkoning, grote bonte specht en boomkruiper vinden hier een plekje. Zo zie je maar: als je de natuur de ruimte geeft, ontstaat er iets heel moois!

6 Polderpad: Van de Rotte tot de Schie

Dit uitkijkpunt noemen we de uitkijksofa. Hier kun je lekker even zitten en wegdromen. De uitkijksofa is onderdeel van het Polderpad en bevindt zich als het ware aan de start van dit fietspad aan de Schiekant. Het Polderpad is een nieuw fietspad tussen de rivieren de Rotte en de Schie en verbindt de stadsparken met alle pareltjes op het Rotterdams platteland.

Tijdens de routes ontdek je bijzondere verhalen van boeren, experts en historici uit de polder. Je ziet vogels, vee, boerderijen met monumentale bomen, hoge vaarten, dijken en gemalen. Wist je dat er in totaal zes verschillende Polderpadroutes zijn? Allemaal ingesproken door presentator Chris Vemer (Radio Rijnmond). Download de route app van Natuurmonumenten voor de complete fietsroutes en stap op de fiets. Kijk op www.polderpad.nl voor alle verhalen. Er is genoeg te beleven op het [Rotterdams platteland!](http://Rotterdams.platteland!)

7 Wandel over begraafplaats Hofwijk

Je wandelt hier over begraafplaats Hofwijk, één van de gemeentelijke begraafplaatsen van Rotterdam. Haagjes en grote bomen zorgen ervoor dat ook hier veel bosvogels te zien zijn. Een deel van de begraafplaats is ingericht als natuurbegraafplaats: een heuvelachtig terrein waar geen stenen staan, maar slechts een houten schijf die de laatste rustplaats markeert.

8 Historische boerderij in de Schiezone

In de Schiezone lees je de geschiedenis uit het landschap. Een prehistorische kreekkrug, een oude, inmiddels hoger gelegen, rivieroever en verlande tak van de vroegere veenrivier de Gantel, is nog steeds goed te zien in het gebied. Kijk maar eens naar het reliëf! Uit onderzoek blijkt dat vanaf eind 17e of het begin van de 18e eeuw op de kreekkrug - waar je nu staat - een boerderij aanwezig is geweest. Dat was in dezelfde tijd dat Buitenplaats De Tempel haar glorie verloor. Deze boerderij is te zien op onderstaande kaart uit 1900, en stond al op de befaamde Kruikius-kaart uit 1712. De boerderij is tussen 1925 en 1940 gesloopt. In de graslanden van de Schiezone hebben de boswachters van Natuurmonumenten in 2020 werkzaamheden uitgevoerd om

de plek geschikt te maken voor vogels, vlinders en bloemen. Tijdens deze inrichting verzorgde BOOR (Archeologie Rotterdam, onderdeel van gemeente Rotterdam) de archeologische begeleiding. Bij de werkzaamheden zijn onder meer gevonden de stukken huisraad gevonden afkomstig van de boerderij. Ook heeft BOOR uit de Romeinse tijd resten gevonden van aardewerk en dakpannen. Het gaat waarschijnlijk om een stortplaats van materiaal van een huisplaats die destijds in de directe omgeving te vinden was.

9 Door het boerenland van boer Van den Berg

Hier komen we bij het boerenland van biologisch melkveebedrijf Hoeve Ackerdijk. Boer Arie en boer Bas pachten dit land niet van een natuurorganisatie, maar is van henzelf. Het eeuwenoude boerenbedrijf - boer Bas is de achtste generatie - ligt ingeklemd tussen de grote steden Rotterdam en Delft. Weidevogels zoals grutto, Kievit en tureluur krijgen hier de ruimte. De graslanden rondom het bedrijf barsten in de lente dan ook van de weidevogelgeluiden.

De natuur is de basis van het boerenbedrijf. De kwaliteit van de bodem en het water hebben rechtstreeks gevolgen voor de opbrengsten van het boerenbedrijf; de natuur werkt als één groot systeem. Alles hangt met elkaar samen. Eerlijk voedsel zorgt voor een levend boerenland, en andersom. Goede zorg voor de koeien, het land en de weidevogels is een vanzelfsprekendheid, ook voor boer en opvolger Bas.

10 Is het broedseizoen?

Van 15 maart tot 15 juni is het pad door het boerenland gesloten in verband met het broedseizoen. Je kunt dan hier je route vervolgen!

11 Neem een kijkje in de boerderijwinkel

Zoals je ziet, ligt Hoeve Ackerdijk pal tegen Delft aan. Wanneer je de andere kant op kijkt, zie je de skyline van Rotterdam. Het verbinden van stad en platteland is voor de familie Van den Berg logisch en belangrijk. Op het boerenbedrijf vind je een kinderdagverblijf. Maar ook kun je de boerenlandroute door de polder wandelen of een kijkje nemen in de boerderijwinkel aan huis. Boer Bas maakt zijn eigen kaas in de mobiele kaaswagen en verkoopt deze naast eieren, weidevogelkaas uit andere delen van het land en zo nu en dan vleespakketten. De winkel wordt in de toekomst uitgebreid, maar is nu al de moeite waard om een kijkje te nemen!

12 Het Melarium van Land Art Delft

In de beeldentuin van [Stichting Land Art Delft](#) staan sculpturen en installaties in een typisch Hollands polderlandschap. Vanaf de A13 is de 12 meter hoge Delftse blauwe tulpen-piramide-vaas al te zien. Vlaktbij de vaas staat het Melarium. Het 'Melarium' (van het latijnse melis: honing) lijkt op een enorme bijenkast en is een ode aan de bijen, de imkers, de zon en wil een kruisbestuiving zijn van kunst, natuur en technologie.

Er is nog veel meer te zien! Je kunt een mooie wandeling maken over het terrein waar de enorme kunstwerken in het groene gras veel ruimte hebben. Het geeft mooi gelegenheid om de objecten eens goed te bekijken.

13 Uitrusten bij Art Centre Delft

Art Centre Delft is ontstaan uit de droom van eigenaren Paula Kouwenhoven en Jeroen van Schie, zij wilden internationale kunst een mooie plek geven en ruimte bieden voor educatieve projecten. In hun zoektocht naar de perfecte locatie zijn zij uiteindelijk beland bij een voormalige 19e eeuwse boerderij in Delft, die inmiddels is gerenoveerd en uitgebreid met lichte ruime vertrekken. Het is een plaats waar mensen graag bij elkaar zijn waar een ieder zich na binnenkomst direct thuis voelt. Neem vooral een kijkje! Je kunt bij Art Centre Delft even stoppen voor een hapje en drankje of sanitaire stop (juli - september). Kijk op de [website](#) voor de openingstijden en mogelijkheden. Je wandelt hier langs de [Hortus Oculus](#), een belevingstuin die extra speciaal is voor mensen met een visuele beperking. Zo staan er 12 luisterbankjes die uitgerust zijn met een eenvoudig te bedienen geluidssysteem. Uiteraard kun je van de route afwijken om de tuin te bekijken. In de nieuwe Hortus Oculus krijgen alle zintuigen optimaal de kans de kunst en natuur vanuit een andere dimensie te ervaren.

14 Van het Akerdijkse Bos naar Delft

We wandelen hier door een natuurgebied van de boswachter-collega's van Staatsbosbeheer! En wel door het Akerdijkse Bos. Hier vind je boerenland en jong bos. De heggen en de lichte verhogingen in het veld verbergen Romeinse fundamenteën. Het Melarium, centrum voor natuur, bijen en kunst, is tegelijkertijd onderkomen voor bijenvolken, uitkijkpunt en ontmoetingsplaats voor imkers en wetenschappers. Straks wandelen we een stukje Delft in. Delft heeft, aan weerszijden van de rivier de Schie, twee bossen. Het Akerdijkse Bos, waar we vandaan komen, en het Abtswoudse Bos. Daar gaan we nu naartoe.

Foto's: Staatsbosbeheer

15 Abtswoudse Bos

We zijn aangekomen bij het [Abtswoudse Bos](#). Dit jonge bos bestaat ook uit twee delen: een ruige rietvlakte met veel vogels en een park/bosgebied met wandelpaden en kleine vijvers. De meanderende kreek ligt als een ruggengraat door het gebied. Hier in de omgeving zijn resten gevonden van oude Romeinse boerderijen. Zo ontleent Abtswoude zijn naam aan de ontginners van het gebied, waaronder de Abdij van Egmond.

Foto: Staatsbosbeheer

16 Moeder Aarde

Vanaf een afstand zie je kunstwerk Moeder Aarde. Dit is een landart project van kunstenares Edith Kieser, aangelegd tussen 2000 en 2003. De heuvels in het landschap stellen het lichaam van een vrouw voor en is 170 meter lang. Je kunt via de 'aderen' over de benen en armen van Moeder Aarde lopen. De heuvels zijn aangeplant met besdragende struiken zoals de meidoorn, die in het najaar prachtige dieprode bessen heeft. Het hoofd is het hoogste punt van het kunstwerk, 5 meter boven het maaiveld. Hier heb je een mooi uitzicht over een deel van de kreek.

17 Polder Noord-Kethel; ontstaan woord polder

[Weidevogelreservaat Polder Noord-Kethel](#) biedt een plek aan oer-Hollandse vogels zoals grutto en kievit. Maar er is meer! Patronen en elementen in het landschap laten zien wat hier vroeger was. De boswachters van Natuurmonumenten beschermen hier een bijzonder cultuurlandschap waar de geschiedenis haar sporen heeft achtergelaten. Natuur en erfgoed komen samen in de polder waar naar alle waarschijnlijkheid het woord polre (polder) voor het eerst is gebruikt. Wat is er Hollander dan het woord 'polder'? Volgens de onderzoeker M.C.M. Scholte is het zeer aannemelijk dat de vroegste vermelding van 'polre' in de omgeving van Kethel gevonden moet worden. Ook de naam van de 13e eeuwse Poldervaart zou hieruit verklaard kunnen worden. Het woord polder komt volgens Beekman van 'pol', iets dat boven zeker vlak enigszins uitsteekt en vooral in de eerste tijden van het bestaan 'een droog gedeelte te midden van omringend water of moeras' was.

18 Zwevende picknickbank in Polder Noord-Kethel

Op deze [bijzondere picknickbank](#) kun je even bijkomen van de wandeling rondom Polder Noord-Kethel. Doordat deze uitkijkplek boven de sloot zweeft, waan je je middenin de polder! Werp ook een blik op de poort; hier zijn elementen van een eeuwenoude windas of overtoom in verwerkt. In Polder Noord-Kethel hebben zeker drie windassen gestaan.

Een windas of overtoom hielp schuitjes over dijken en kaden te loodsen. Met behulp van een touw of ketting werden boten tegen een hellend vlak zoals een dijk omhoog getrokken en weer neergelaten in het andere water.

19 Poort naar Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland

Je loopt door het eerste Bijzonder Provinciaal Landschap van ons land. Tussen Rotterdam, Delft en Den Haag is namelijk nog altijd een zeer waardevol cultuurlandschap bewaard gebleven: [Midden-Delfland](#). De polders kennen een rijke geschiedenis. De langgerekte slotenpatronen stammen nog uit de middeleeuwen; in de lintdorpen zijn boerderijen uit de 17e eeuw bewaard gebleven. Dit weidse en waterrijke Hollandse landschap biedt leefruimte aan veel karakteristieke planten en dieren.

20 Rotterdam de boer op!

De skyline van Rotterdam is nooit ver weg. Het is bijzonder om te zien dat deze indrukwekkende havenstad omringd wordt door eeuwenoud boerenland. Maar, hoe komt het dan dat we die verbinding met ons platteland en voedsel zo zijn kwijtgeraakt? Ook de biodiversiteit heeft flinke klappen gehad. De maatschappelijke druk op de landbouw is immens en tegelijkertijd mist de boer de waardering vanuit diezelfde maatschappij. Steeds vaker wordt gesproken over dezelfde droom: de boer die, met waardering van de samenleving en tegen een eerlijke prijs, voedsel produceert met hart voor natuur en landschap. Natuurmonumenten gaat met een coalitie van in totaal 19 partners, bestaande uit boeren, ketenpartijen, retailers en ondernemers, deze droom concreet maken voor boer én natuur.

Onze droom in het kort:

- De stad en het open, weidse platteland zijn onlosmakelijk verbonden;
- Lokale, natuurinclusieve producten liggen in de winkelschappen. Aardappels en groenten uit de Hoeksche Waard. Vlees en zuivel van veehouders in de Krimpenerwaard;
- Voedselbossen voorzien de stad van vruchten en noten;
- Het landschap rondom de stad bulkt van de bloemen, wilde bijen, vlinders en vogels. Het aantal grutto's, veldleeuweriken, argusvlinders, korenbloemen en hermelijnen is sterk toegenomen;
- De boer krijgt een eerlijke prijs.

De Nationale Postcode Loterij kent vijf miljoen euro toe voor de start van deze grote beweging; meer biodiversiteit op het platteland, regionaal geproduceerd eten en een gezonde bedrijfsvoering voor boeren. Wil je meer weten over dit project? Kijk op www.rotterdamdeboerop.nl.

21 Breng een bezoek aan Museum Oud-Overschie

Hier wandel je door een wel heel bijzonder gedeelte van Rotterdam: het pittoreske en historische Oud-Overschie. Je komt hier langs Museum Oud-Overschie. Tot maart 2022 is hier een expositie zien over de prachtige collectie tuinbeelden van Buitenplaats De Tempel en het groene erfgoed in de omgeving. De omvangrijke beeldencollectie is heel waardevol en van nationaal belang.

Beelden op buitenplaatsen werden altijd weloverwogen gekozen en opgenomen in het tuinplan als onderdeel van het grotere geheel. Doordat later veel landgoederen en buitenplaatsen zijn ontmanteld en beelden afzonderlijk van elkaar werden verkocht, is van de oorspronkelijke samenhang niet veel meer over. Dat is ook bij De Tempel gebeurd. Gelukkig zijn enkele oorspronkelijke tot de geometrische tuin behorende beelden bewaard gebleven. In de 19e eeuw begonnen de toenmalige eigenaren Criellaert beelden te kopen van andere plekken, waardoor de collectie omvangrijk werd.

In de tentoonstelling in Museum Oud-Overschie zie je een aantal gerestaureerde beelden, dat onderdeel van het herstelplan voor de buitenplaats is. Verder zijn archeologische bodemvondsten uit de weilanden rondom de Tempel te bewonderen.

Je kunt deze route perfect combineren met een bezoek! Kijk wel even naar [de openingstijden](#).

22 Strategische ligging aan de Schie

We wandelen hier parallel aan de Schie. Halverwege de 17e eeuw ontstaan de trekvaartroutes tussen Delft, Maassluis, Vlaardingen, Schiedam, Overschie, Delfshaven en Rotterdam. Op de routes kunnen passagiers gebruikmaken van trekschuiten: een boot die met een lang touw wordt voortgetrokken door een paard dat op een jaagpad langs de vaart loopt.

De trekschuit was ruim 200 jaar hét openbare vervoermiddel in de laaggelegen delen van Nederland. Nergens anders was openbaar vervoer zo goed georganiseerd. Varen volgens dienstregeling was nieuw, steden raakten verbonden en op bezoek gaan bij familie in een andere stad werd mogelijk. De trekvaart legde een basis voor de Randstad.

Overschie werd door de strategische ligging een belangrijk verkeersknooppunt; alle verbindingen kwamen hier bij elkaar. Het moet hier in die tijd een drukte van jewelste geweest zijn. Bijzonder was dat verschillende klassen op één schip naast elkaar zaten en gedurende de reis met elkaar in gesprek raakten. Toen in 1715 De Tempel verhuisde van de Zuidpolder naar deze locatie aan de Schie, kwam het terecht op een knooppunt van invloed en allure. Buitenplaats De Tempel is ook vandaag de dag een belangrijk boegbeeld aan de Schie. Met Provincie Zuid-Holland werken we samen om dit soort bijzondere plekken uit de geschiedenis op de kaart te zetten.

23 Wandel door verschillende tuinstijlen

We wandelen hier weer Buitenplaats De Tempel op. Bijzonder aan De Tempel en het naastgelegen Nieuw-Rhodenrijs is dat hier verschillende tuinstijlen, zoals de 18e eeuwse geometrische stijl, de 19e eeuw landschapsstijl, en de vroeg 20e eeuwse architectonische tuinstijl, naast elkaar te beleven zijn. Op veel

buitenplaatsen zijn de baroktuinen en beelden verdwenen. Ook een deel van de oorspronkelijke en nationaal waardevolle beeldencollectie is er nog.

24 Lange lanen en vergezichten

Kenmerkend voor de geometrische tuinaanleg zijn de lange lanen aan beide kanten van het landhuis. De lanen dateren, samen met de kavelsloot en binnengracht, uit eind 17e eeuw en hebben continu deel uitgemaakt van de buitenplaats. Deze vergezichten deden de buitenplaatsen groter lijken dan ze waren. Samen met de grote vijver in de voortuin - waar je de stroomgoden en het dolfightje vindt - zijn ze de oudst bewaard gebleven onderdelen van de buitenplaats.

25 Het koetshuis

Dit prachtige gebouw is het koetshuis. Een beetje landgoed of buitenplaats had er een. Het koetshuis op De Tempel werd gebouwd omstreeks 1850, op de plek waar eerder een tuinmanshuis stond. De hoge inrijdeuren van het koetshuis zijn - in verband met bewoning - in de loop van de tijd vervangen door ramen en een deur, maar het ronde raampje bovenin en de rest van de buitenkant is wel authentiek. Net als de leilinde ervoor. Het koetshuis lag omringd door moestuinen en een boomgaard met onder andere walnootbomen. Dit is een overblijfsel van de vroegere tuinman die dit rondom zijn dienstwoning onderhield.

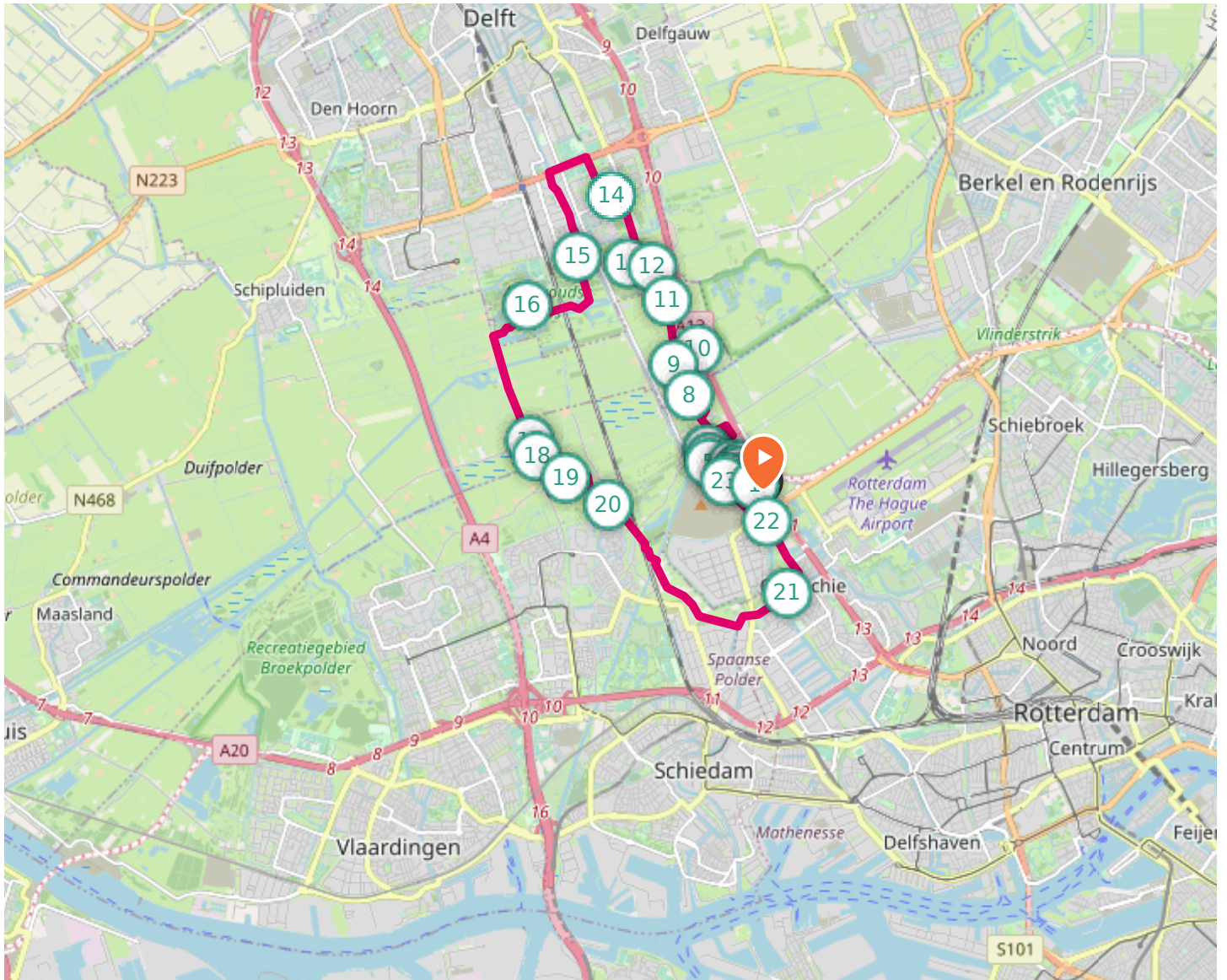

26 Eindpunt

Het eindpunt is in zicht. Goed gedaan, je hebt meer dan een halve marathon gewandeld! De boswachters, kunstenaars en boeren hopen dat je genoten hebt van deze lange polderwandeling. Wil je meer weten over De Tempel? Kijk dan [hier](#) voor de route over de buitenplaats.

Wil je er snel weer op uit? De Tempel is niet het enige 'groen' wat er valt te ontdekken ten noorden van Rotterdam. Op het Rotterdams platteland kun je wandelen, fietsen, skeeleren, vogels kijken en een bezoek brengen aan de boer. Ga je nog wat verder, dan kom je in Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland. In deze wandelroute hebben we al wat tips gegeven. [Kijk hier](#) voor de andere wandel- en fietsroutes over het Rotterdams platteland.

We hopen je snel weer te zien!

© OpenStreetMap/Leaflet

Natuurwandeling oorlogsgeschiedenis Veluwezoom

Ontdek bij Terlet de historie van geheime Duitse stellingen uit de Tweede Wereldoorlog. In het landschap zijn de herinneringen nog voelbaar. Er zijn betonresten van radiopeilstations en onuitwisbare sporen van een neergestorte Britse bommenwerper. Sta ook stil bij de onschuldige kant van het prachtige heuvellandschap. Je loopt over een ijssmeltwatervlakte en spot ongetwijfeld een van de vele dieren die hier leven. Schotse hooglanders, wild of vogels. Een wandeling met vele gezichten!

Startpunt

  Parkeerplaats zweefvliegcentrum Terlet
Apeldoornseweg 203A, 6816 SM Arnhem (GD)

 Voer in je navigatiesysteem het adres van het zweefvliegcentrum Terlet in. Of ga vanaf de A12 richting Arnhem en houd Arnhem Noord aan. Je neemt afslag 26 en volgt daarna de N784 richting Terlet. Wie vanaf de A50 komt, neemt afslag 21 en gaat dan de N313 op richting Terlet. In beide gevallen rijd je het laatste gedeelte over de Apeldoornseweg tot aan zweefvliegcentrum Terlet.

 16,5 km
Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

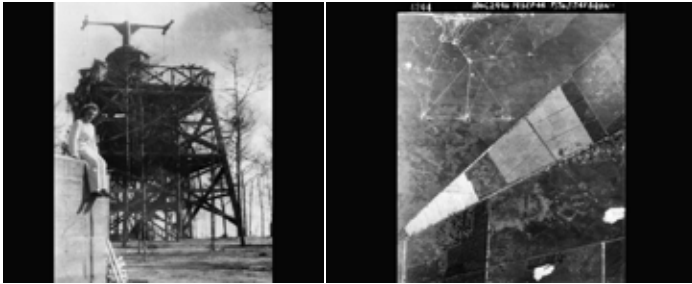
 Mountainbiken met vergunning op toegewezen paden

 Honden welkom, mits aangelijnd
Let op, hier lopen grote grazers

 Groepsactiviteiten, evenementen en professioneel gebruik alleen na toestemming

 Café-restaurant De Thermiekbel
[Apeldoornseweg 203](#)
6816 SM Arnhem

1 Radiopeilstation Teerose I

Op het terrein van het huidige zweefvliegcentrum Terlet bouwden de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog (in 1942) een radiopeilstation. Het kreeg de codenaam: Teerose I, met de beginletter T van Terlet. Deze stelling was de eerste in West-Europa. Op het terrein stonden vijf houten torens van ieder 12 meter hoog. Met deze zogeheten Y-peilers konden nachtjagers van de Luftwaffe worden geleid om vijandige bommenwerpers van de Royal Air Force te onderscheppen. Met behulp van radiogolven bepaalden ze de juiste afstand en richting. Teerose I stond vlakbij de Galgenberg: een van de hoogste punten in het landschap (104m boven NAP). Dit was een strategisch gekozen plek, vlakbij het commandocentrum Diogenes in Schaarsbergen en vliegveld Deelen. Bovendien lag het op de aanvliegroute van de geallieerden naar het Ruhrgebied. Het radiopeilstation speelde een belangrijke rol bij de Slag om Arnhem. Vanaf de Galgenberg konden de Duitsers het strijdtoneel overzien, iets wat de geallieerden lange tijd niet wisten. Behalve de torens (die ook namen kregen: Anton, Berta, Cäsar, Dora en Emil) had Teerose I een evaluatie- en administratiegebouw en stonden er woonbarakken. Je vindt er nu alleen nog het voormalige administratiegebouw.

Ga onder de snelweg (A50) door, sla links af om na 100m rechts door het hek je weg te vervolgen. Je wandelt van knooppunt 19 naar 77.

2 Smeltwatervlakte

Wie naar beneden kijkt, ziet dat de paden bestaan uit grof zand en grind. Dit materiaal werd hier in de voorlaatste IJstijd - zo'n 150.000 jaar geleden - afgezet. In die periode lag er een enorme ijskap over Nederland, in een schuine lijn Haarlem - Utrecht - Nijmegen. De ijstong schoof vanuit Scandinavië als een soort bulldozer zand en gesteente voor zich uit. Hierdoor werden stuwwallen gevormd in Midden- Nederland. Toen de temperatuur opliep, ontstonden er aan de flank van deze stuwwallen smeltwatervlaktes van ijs dat smolt. Het smeltwater sleurde daarbij grote massa's zand en grind met zich mee. Op dit soort stevige bodems werden vaak vliegvelden aangelegd zoals bij Soesterberg, maar ook bij Terlet en Deelen.

Je bent nog onderweg naar knooppunt 77. Vervolg het pad.

3 Teerose III

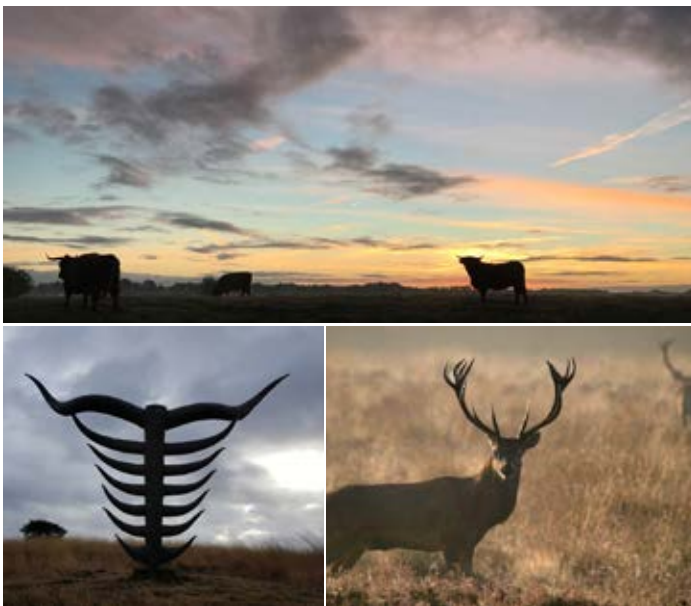
Bij knooppunt 77 sla je rechtsaf en dan bij de doorgaande onverharde weg met betonnen fietspad, linksaf.

Vanaf de Terletse Heide steekt aan je linker hand een dunne mast hoog boven de bosrand uit. Dit is de mast van C2000: het landelijke communicatiesysteem van politie en hulpdiensten. Ironisch genoeg is deze precies boven op de betonnen

fundamenten gezet van het Duitse radiopeilstation Teerose III. Het was kleiner dan Teerose I en II waar ieder 120 mannen en vrouwen (Helferinnen) waren gelegerd. Waarschijnlijk is Teerose III in de oorlog gebouwd als experimenteel station om onafhankelijk van het commandocentrum in Schaarsbergen vijandelijke vliegtuigen op te sporen. De Teerose-stelling lag in de Imbosch, eeuwenlang in het bezit van kasteel Rosendaal. 'Im' verwijst naar imker: op de bloeiende heide werden vroeger bijenkorven neergezet. In de oorlog viel deze locatie binnen het 'Sperrgebiet'. De Wehrmacht had het afgesloten en het was verboden je daar te begeven.

Na ongeveer een kilometer ga je linksaf de Velperweg in en wandelt door het bos.

Na zo'n 800 meter sla je linksaf om de restanten van Teerose III te kunnen bekijken, onderaan de zendmast. Wandel weer terug naar het kruispunt waar je vandaan kwam en ga rechtdoor. Je wandelt omlaag. Nadat je de Eerbeekseweg bent overgestoken ga je na 40m rechtsaf het oude Kerkpad op in de richting van knooppunt 15, maar bij de bosrand sla je linksaf. Wandel tot knooppunt 80 en sla daar rechtsaf (Tunnekesweg).

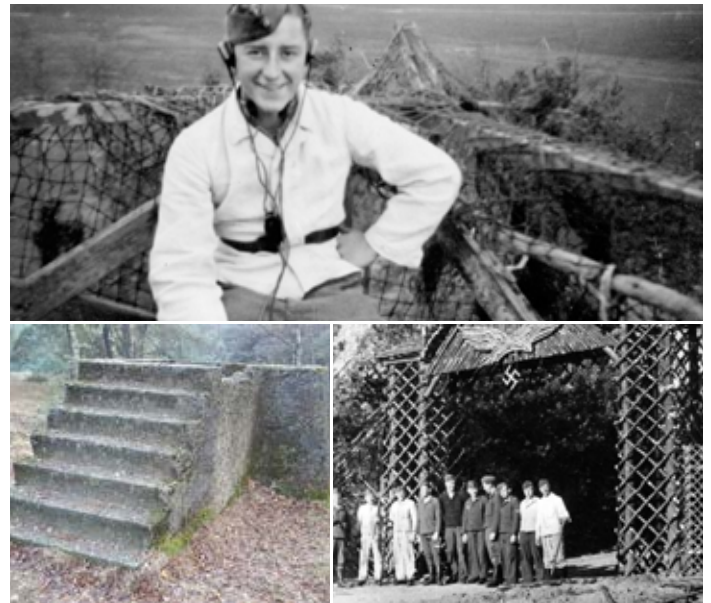

4 Schotse hooglanders

'Highlander' heet dit bronzen kunstwerk van Jantien Mook dat in 2013 op particulier initiatief is geplaatst op de Rheder- en Worthrhederheide. Vroeger liepen enorme schaapskuddes rond over de uitgestrekte heidevelden, nu zorgen de Schotse hooglanders ervoor dat de heide openblijft. Deze grazers hebben weinig zorg nodig en zijn goedgehumeurd van aard. Al moet je ze niet onderschatten: een stier weegt met gemak 800kg en een koe 500kg. Ze eten grassen als bochtige smele en pijpenstrootje, maar lusten ook ander groen. De heide is ook het leefgebied van

zwijnen, herten en reeën. Sommige bomen op het veld lijken van onderen netjes afgeknipt: het snoeiwerk van herten. In het najaar kun je ze luidkeels horen 'burlen' bij de Elsberg. Vanaf het houten bankje aan de Tunnekesweg (links) kijk je richting deze heuvel en het rustgebied van de herten.

Na knooppunt 02 vervolg je de Tunnekesweg en slaat na ca. een kilometer bij de bosrand rechtsaf.

5 Duitse dorp - Teerose II

Op het eerste oog zijn het vreemde trapezevormige bouwsels. Wat doen die betonnen blokken in het bos? Net als eerder tijdens de wandeling zijn hier sporen van de oorlog te vinden. Om de capaciteit van Teerose I uit te breiden werd, vlakbij het hoogste punt van de Veluwe 'Signaal Imbosch' (109m boven NAP), Teerose II gebouwd. De stelling was een exacte kopie van die bij Terlet. Er stonden vijf torens en identieke bijgebouwen waaronder een evaluatiegebouw en woonbarakken. Deze plek wordt nog steeds het 'Duitse dorp' genoemd. De betonnen resten die je hier ziet, vormden de fundering voor een van de torens. Naast hun werk voor het radiopeilstation sletten de Duitse bewoners de tijd door een toegangspoort en meubels te timmeren met houten stammetjes uit het bos. Er was zelfs een aangelegde tuin met struiken en bloemperkjes. Kunstenaar Eugène Terwindt maakte een kunstwerk voor deze locatie met de tekst 'Lager kan een mens niet zakken'. Het spiegelbeeld van dit kunstwerk is te vinden in de uiterwaarden bij Dieren op het laagste punt van de gemeente Rheden: 'Hoger kan een mens niet stijgen'.

Vervolg je pad en ga bij de kruising rechtsaf tot aan de brandtoren.

6 Brandtoren

Deze 34m hoge brandtoren werd van 1949 tot 1978 gebruikt om brand te signaleren op de hei of in het bos. Een brandwachter kon via een aangelegd telefoonlijntje het plaatselijke brandweerkorps waarschuwen. Alarm! Brand! De toren werd overbodig na de komst van verkenningsvliegtuigjes. De meeste brandtorens zijn verdwenen van de Veluwe. Maar de Stichting Brandtoren Rozendaalse Veld redde dit exemplaar van de sloop en liet hem restaureren. Je kunt de brandtoren beklimmen tot de eerste omgang. Op heldere dagen reikt het zicht in het westen tot aan Ede; in het noorden verschijnt Deventer aan de horizon. Je volgt nu de Koningsweg. Deze weg dateert uit de tweede helft van de 17e eeuw, de tijd van koningstadhouder Willem III. Hij was een fervent jager en een groot deel van de zuidoostelijke Veluwe behoorde tot zijn jachtgebied. Zogenaamde koningswegen verbonden de verschillende jachtgebieden met elkaar. Deze koningsweg liep van het Hof te Dieren, met de Dierense Wildbaan, naar jachtslot De Ginkel bij Ede.

Blijf deze lange historische weg volgen tot aan de bosrand, even voorbij ANWB wegwijzer 21059. Bij de bosrand neem je het pad naar rechts. Dan op de T-splitsing naar links. Na 200m vervolgens weer naar rechts. Je komt weer op de onverharde weg met betonnen fietspad (Eerbeekseweg) en slaat daar rechtsaf.

7 Vogels

Op mooie voorjaarsdagen hoor je hier de veldleeuwerik uitbundig fluiten. Het bruine vogeltje is geen opvallende verschijning. Maar zingen kan hij als de beste. Tijdens zijn zangvlucht klimt hij soms zo hoog (tot 100 meter) dat hij nog nauwelijks tegen de blauwe lucht zichtbaar is. Op het eind van de zangvlucht, daalt de leeuwerik met een opvallende parachutevlucht weer naar beneden. Zoals zijn naam al aangeeft: de veldleeuwerik is een liefhebber van akkers, weide of heidevelden. Wie omhoog speurt ziet misschien ook andere vogels overvliegen. De buizerd zweeft in grote cirkels op de thermiek net als de zweefvliegtuigen bij Terlet. De thermiek ontstaat in de warme lucht op het heideveld. Je herkent de buizerd aan zijn miauwende roep.

8 Neergestorte Lancaster

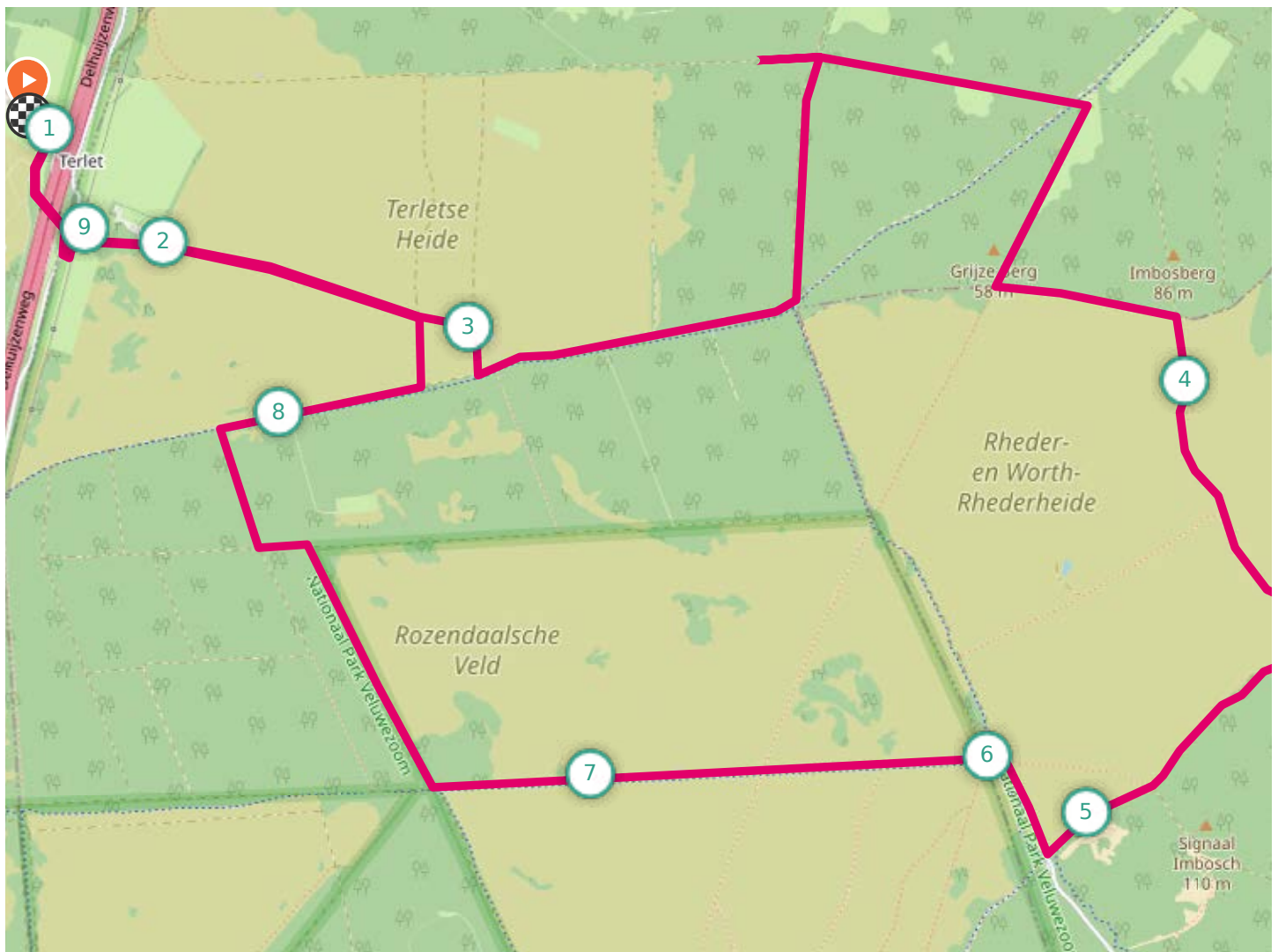
Je komt bij een oorlogsmonument. Op deze plek stortte in de nacht van 14 op 15 juni 1943 een Lancaster bommenwerper neer. Alleen de Canadese bommenrichter Bob Pegg wist zich met een parachute te redden. De overige zeven bemanningsleden kwamen om het leven. Ze liggen begraven op de Arnhemse begraafplaats Moscowa. Het monument langs deze oude beukenlaan markeert de plek van het ongeluk. Nog altijd zie je

het gat dat de bommenwerper bij het neerstorten in de bomenrij heeft geslagen. Hier zijn door Natuurmonumenten jonge beuken geplant.

Na 500m eerste zijpad naar links nemen. Ga dan weer naar links en wandel richting knooppunt 18.

9 De Thermiekbel

Je nadert nu het eind van deze wandeling en komt straks weer bij De Thermiekbel uit. Check voor de openingstijden de [website](#) van dit restaurant.

16 km
Gelderland

Natuurmonumenten

Wandelroute 16 km Hackfort, vlakbij Vorden

Een prachtige wandeling door een typisch Achterhoeks landschap, landgoederen en het gezellige dorp Vorden. Op landgoed Hackfort vind je nog eeuwenoude en door houtwallen omgeven akkers, hakhoutbosjes, poelen en historische boerderijen. Bezoek de watermolen, de kasteeltuinen en kom even heerlijk bij in de Keuken van Hackfort; de brasserie in het gerestaureerde koetshuis.

Startpunt

Stationsweg 31, 7251 EL Vorden (GD)
T (0575) 55 55 60

Vorden heeft een NS-station.

16 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#). Deze route maakt deel uit van het wandelnetwerk Achterhoek en is gemarkeerd met de blauwe pijltjes van het wandelnetwerk.

Honden welkom, mits aangelijnd. De route loopt door een klein hondenloopgebied, net aan de rand van Vorden. Voor de rest van de wandeling moeten honden zijn aangelijnd.

Brasserie De keuken van Hackfort

[Baakseweg 6](#), 7251 RH Vorden
T (0575) 55 50 15 / info@keukenvanhackfort.nl

Rustpunt de Rietberg / Camping 't Uitzicht

[Baakseweg 12](#), 7251 RH Vorden
T (06) 49 20 29 22

Watermolen Hackfort

[Baakseweg 10](#), 7251 RH Vorden

Kasteel Hackfort

[Baakseweg 8](#), 7251 RH Vorden

1 Startpunt

De route start bij station Vorden, bereikbaar met trein en bus (beiden Arriva) vanuit Zutphen.

2 Kasteel Vorden

Vanaf hier kun je, voorbij de rotonde, kasteel Vorden zien liggen. Het is in particulier eigendom.

3 Eiken en klimop

Verderop langs de route, na het hondenlosloopgebied, zie je dat de eiken langs het pad flink begroeid zijn met klimop. In het najaar komen veel bijen en andere insecten snoepen van de nectar en het stuifmeel van de bloeiende klimop. In de winter zijn de zwarte bessen voedsel voor veel vogels. Er zijn ook plekken op landgoed Hackfort waar de klimop juist van de eiken wordt weggehaald. Met name langs verkeerswegen waar bomen vaak worden gecontroleerd. Door klimop zou je soms beschadigingen van de stam niet kunnen zien.

4 Kampen of bolle akkers

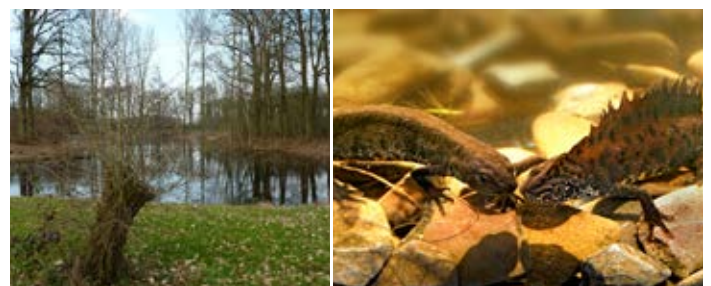
Op landgoed Hackfort wandel je in een typisch Achterhoeks landschap. Het is kleinschalig en vol afwisseling, met weilanden,

hakhoutbosjes en eikensingels die de kleine akkers omzomen. Deze akkers, oude essen of ook wel kampen genoemd, hebben een bolle vorm en liggen duidelijk hoger dan het pad. Je ziet ze hier langs de route. Doordat boeren eeuwenlang schapenmest met heideplaggen op de akkers aanbrachten, kwamen deze akkers of essen hoger te liggen. Ze werden vooral aangelegd op dekzandkopjes: kleine, door natuurlijke omstandigheden gevormde heuveltjes, die van nature al één tot vijf meter boven het omringende gebied uitstaken.

5 Veengoot

Je steekt tweemaal de Veengoot over. Dit is voor het grootste deel een gegraven geul. Tussen 1926 en 1940 werd deze nog gedeeltelijk uitgediept en rechtgetrokken. Dit gebeurde in het kader van een werkverschaffingsproject en het had tot doel om wateroverlast en overstromingen in het gebied tegen te gaan. Behalve de Veengoot werd toentertijd ook de Baakse Beek uitgediept. Inmiddels heeft de natuur sterk te lijden onder verdroging en neemt het waterschap allerlei maatregelen om het water juist langer vast te houden in het gebied. Op verschillende plekken in de Veengoot zie je nu stuwen die er voor moeten zorgen dat het water langer wordt vastgehouden.

6 Poelen

Aan de linkerkant van het pad zie je in het weiland een drinkpoel liggen. Vroeger waren er veel van dit soort poelen, maar deze raakten in de loop der jaren steeds vaker vervangen door zogenaamde weidepompen; dit zijn een soort zelfbedieningskranen voor het vee. De oorspronkelijke drinkpoelen werden gedempt - vaak met huisafval.

Vanaf de jaren '80 van de vorige eeuw heeft Natuurmonumenten weer een aantal poelen opengemaakt. Ze werden leeggemaakt en het afval werd afgevoerd. Deze ontwikkeling is van levensbelang voor amfibieën. Soorten als de bruine en groene kikker, de gewone pad en de water- en kamsalamander leggen hier hun eitjes. Nu hoor je in het voorjaar en de zomer vaak weer het zachte gekwaak van padden.

Aangekomen bij routepaal C49 kun je linksaf naar het café in Wichmond. Voor het vervolg van de route blijf je de blauwe pijlen volgen.

7 Landgoed Suideras

Landgoed Suideras grenst al zo'n vijf eeuwen aan Hackfort. In 1662 werd het landgoed omschreven als een 'plaisante havezaete'. Een havezate is een versterkt huis, hof of hoeve. In de 17e eeuw moest je een havezate bezitten om lid te mogen worden van een ridderschap.

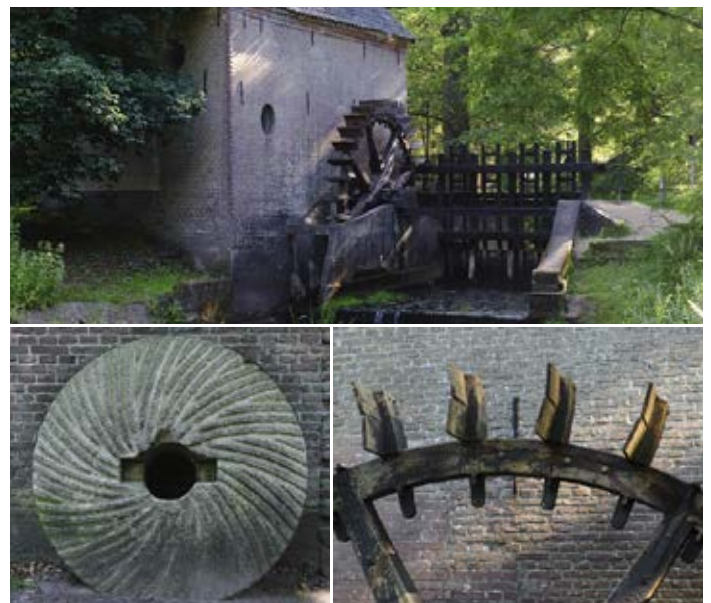
In tegenstelling tot landgoed Hackfort, dat steeds binnen één familie is gebleven, veranderde landgoed Suideras regelmatig van eigenaar - meestal vanwege geldgebrek. Er woonden bekende geslachten als Van Suderaes, Van Goltstein, Van Eck, Van Heeckeren en Ruys de Beerenbrouck. Het huidige landhuis werd eind 19e eeuw gebouwd. Het is in particulier bezit van de erven Van Nispen tot Sevenaer- Ruysch de Beerenbrouck.

De directe omgeving van het huis is niet toegankelijk. Daar waar het pad overgaat in een klinkerweg kom je het landgoed Hackfort weer binnen.

8 Dorsmolenhuisje

Een stuk van de wandelroute af, op de voormalige parkeerplaats, zie je een gebouwtje. Het is een dorsmolenhuisje. Het werd gebouwd in opdracht van de 'Coöperatieve Vereeniging Onderlinge Stoomdorsery Hackfort en Omstreken'. Deze vereniging beheerde een gemeenschappelijke dorsmolen. Buiten het dorsseizoen werd de molen gestald in deze schuur. In de nazomer trokken de machinist, in de volksmond 'dorskeerl' genoemd, en de zogenaamde inlegger met de dorsmachine langs de boerderijen om daar het geoogste graan te dorsen. Natuurmonumenten restaureerde de schuur met steun van de Maatschappij voor den Werkenden Stand Amsterdam. Binnen in de schuur staat een dorsmolen opgesteld. Deze heeft Natuurmonumenten te leen van het Frysk Lanbou Museum. De oorspronkelijke dorsmolen van Hackfort bestaat niet meer, de molen op de foto is van elders. Vernieling en vandalisme hebben er helaas voor gezorgd dat de deur van het huisje is geforceerd, waardoor openstelling nu niet mogelijk is.

9 Watermolen

De watermolen van Hackfort dateert uit 1700. Bij voldoende water in de beek is de molen in principe iedere zaterdag in bedrijf, dankzij een groep vrijwillige molenaars. Meestal wordt er graan gemalen van boeren op Hackfort en biologische boeren in de omgeving.

Het gemalen graan wordt door de boeren weer gebruikt als voer voor het vee. De molenaars kunnen de molen overigens ook ombouwen tot zaagmolen. Zo konden de bewoners van Hackfort hun kachelhout laten zagen. Dit gebeurt een enkele keer per jaar. De molen wordt aangedreven door het water uit de Baakse Beek. Toen Natuurmonumenten in 1981 per legaat eigenaar werd van landgoed Hackfort kwam daarmee ook de molen in haar bezit. De molen stond toen al jarenlang stil; het gebouw en het rad waren in slechte staat. Bovendien was het waterniveau van de Baakse Beek te laag om de molen aan te kunnen drijven. In 1998 kreeg de molen een nieuw rad en nieuwe molenstenen. Toen ook het Waterschap Rijn en IJssel maatregelen nam en een stuw in de beek plaatste om het waterpeil te kunnen reguleren, kon de molen weer draaien.

10 Kasteel en koetshuis

Links zie je het indrukwekkende kasteel Hackfort. De oudste vermelding dateert uit de 14e eeuw: het 'Goet to Hacvorte' was toen niet meer dan een versterkte woontoren. Twee stoere torens herinneren aan de burcht waar Hackfort later tot uitgroeide, compleet met poortgebouw en slotgracht. De huidige vorm van het kasteel is van later datum. In het gebouw rechts van het kasteel bevonden zich vroeger de tuinmanswoning, orangerie en het koetshuis. Nu vind je er de brasserie de [Keuken van Hackfort](#).

Eeuwenlang was het kasteel in bezit van de adellijke families Van Hackfort en Van Westerholt. Hun portretten sieren nog de muren van de concertkamer van het kasteel. De laatste telgen uit de adellijke families waren baron Arend en zijn vier zusters, de freules Emma, Clara, Zus en Sannie. Ze bleven alle vijf kinderloos. Toen de laatste barones in 1981 overleed, kreeg Natuurmonumenten het landgoed. Daarbij bepaalden zij dat het landgoed met al zijn landerijen en boerderijen één geheel moest

blijven. De grote zaal in het kasteel moest beschikbaar blijven voor sociaal/culturele evenementen, bij voorkeur voor de bevolking van Vorden. Dat gebeurt in de huidige Van Westerholtzaal, welke kan worden afgehuurd via de [Keuken van Hackfort](#). Het kasteel is in 2018/2019 grondig verbouwd en gerestaureerd. De kamers zijn omgetoverd tot een 5-tal [bijzondere vakantiesuites](#), waar in totaal zo'n 18 gasten kunnen verblijven.

In de [Keuken van Hackfort](#) kun je heerlijk en eerlijk eten. Veel van de producten die worden gebruikt in de keuken komen vers uit de naastgelegen moestuin, de Hof van Hackfort. Puur genieten dus! Deze historische moestuin leverde ooit de groenten, fruit en bloemen voor de adellijke kasteelbewoners. Natuurmonumenten heeft de tuin in haar oude glorie hersteld. Er groeien (bijna) vergeten groentesoorten als aardpeer, snijbiet en kardoer. Tussen de groenten groeit een rijke verzameling aan keukenkruiden en kleurige bloemen. Een groep vrijwilligers onderhoudt de Hof van Hackfort en is in het seizoen aanwezig op dinsdag, woensdag en donderdag om tekst en uitleg te geven. Daar hoeft je als bezoeker echter niet op te wachten, want je kunt de prachtig aangelegde tuin elke dag bezoeken. Loop je iets verder dan zie je achter de herstelde tuinschuur het vijvertheater liggen, geschikt voor zomerse openluchtconcerten.

De appartementen zijn de huur via [Buitenlevenvakanties.nl](#), voor het huren van de zaal kun je contact opnemen met de Keuken van Hackfort.

11 Graan, bloemen en vogels

Twee van de historische boerderijen op het landgoed werden verbouwd tot woonboerderij voor zorginstelling Urtica de Vijfprong: 't Hofhuis en de Hoogkamp. Urtica de Vijfprong en andere (biologische) boerderijen verbouwen graansoorten zoals gerst, haver en rogge. Ze doen dat op een natuurvriendelijke

manier. Daardoor zie je 's zomers klaprozen, korenbloemen, kamille en akkerviooltjes de akkers opfleuren. Dit trekt op zijn beurt weer allerlei akkervogels aan. Je ziet en hoort hier soorten zoals de geelgors, groenling en soms patrijzen. De geelgors is er het hele jaar door en broedt in de omgeving. Hij is herkenbaar aan het deuntje dat wel wat lijkt op de eerste tonen van de bekende 5e symfonie van Beethoven.

12 Weilanden

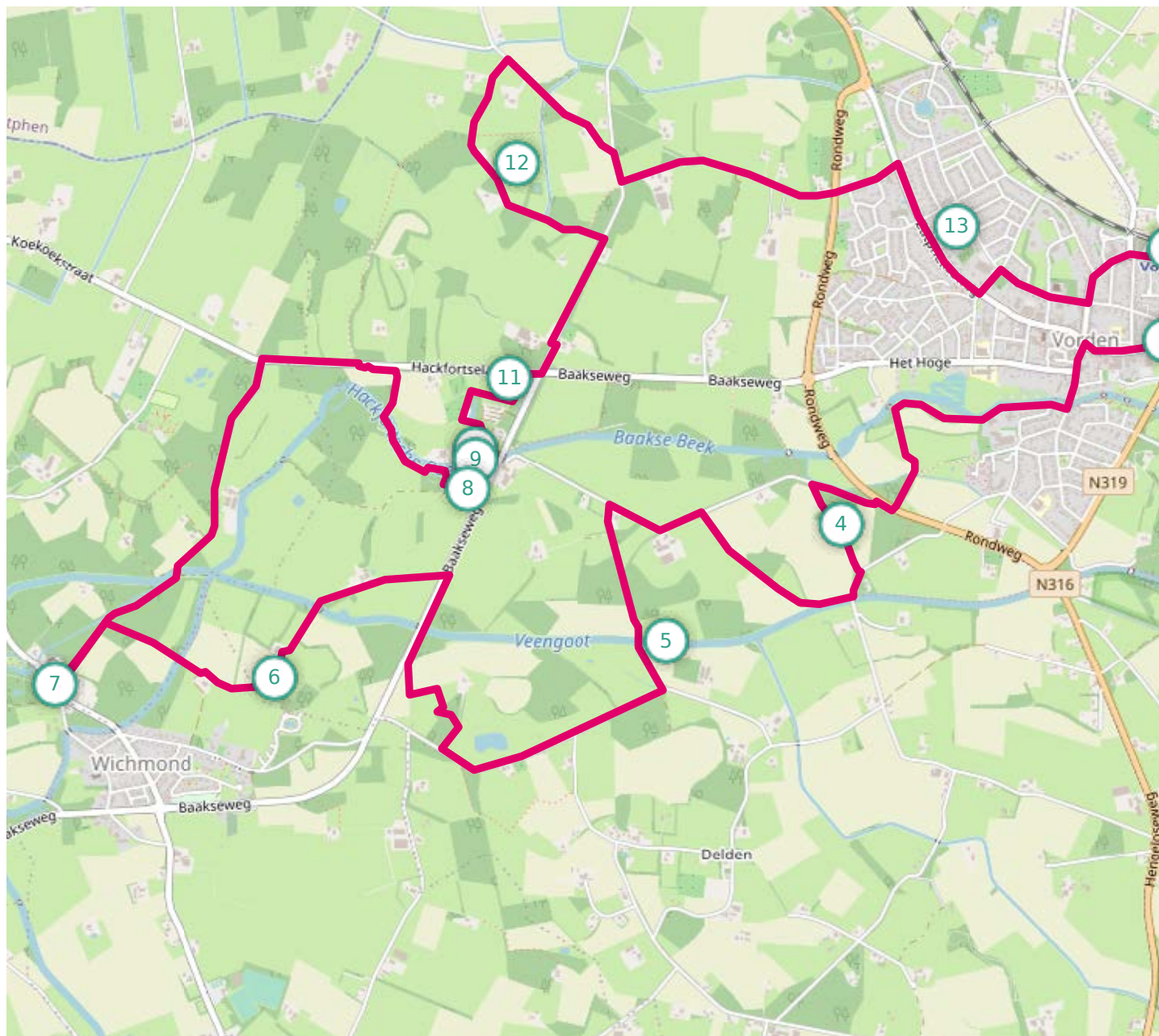
Deze weilanden worden op een natuurvriendelijke manier beheerd. Elk detail is belangrijk!. Zo zul je hier weinig creosootpalen tegenkomen; hekpalen die met een teerproduct zijn behandeld. De rasterpalen rondom deze weilanden zijn vaak gemaakt van onbehandeld hardhout uit de omgeving, zoals eiken- of kastanje hout. De palen hebben ook een functie als nestelplaats voor wilde bijen en wespen. Deze insecten leggen hun eitjes in scheuren, spleten en oude boorgangen van kevers. Bij de graslandpercelen die Natuurmonumenten beheert komt de opbrengst op de tweede plaats. Bestrijdingsmiddelen worden niet gebruikt en de bemesting is beperkt. Zo ontstaan hooilanden vol bloemen, die vlinders en andere insecten aantrekken.

13 Eindpunt

Je bent bijna aan het einde van de wandeling gekomen. Je kunt even op adem komen bij een van de horeca-gelegenheden verderop langs de winkelstraat. De route voert je vanaf dit punt terug naar het station.

Wij hopen dat je een plezierige wandeling hebt gehad en zien je graag terug in een van onze natuurgebieden.

© OpenStreetMap/Leaflet

15 km
Limburg

Natuurmonumenten

Wandelroute Genhoes

Prachtige rondwandeling door het Limburgse Mergelland. Fraaie rondwandeling door bosrijk heuvelachtig landschap, met onderweg diverse kastelen, de Geul en een vroegere kluizenaarswoning.

LET OP: deze route is NIET bewegwijzerd, je kunt deze route alleen lopen door gebruik te maken van je telefoon.

Startpunt

Taverne & speeltuin 't Koetshoes

Oosterweg 42

6301 PX Valkenburg a/d Geul (LB)

T (043) 601 3845

info@koetshoes.nl

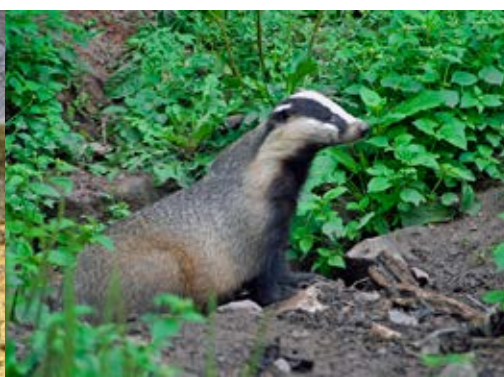

Het startpunt ligt circa 10 minuten lopen vanaf station Valkenburg.

15 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

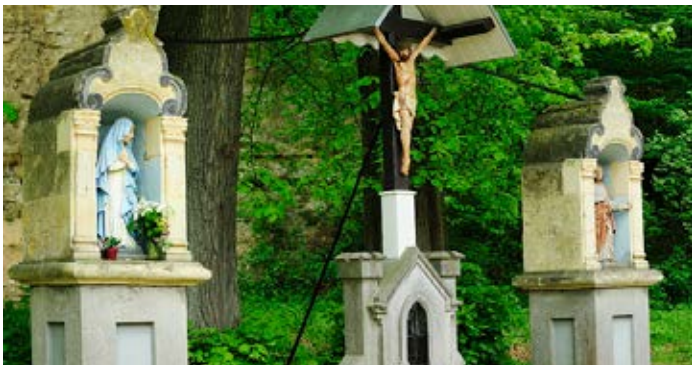
1 Startpunt bij Kasteel Oost

De route start bij Kasteel Oost, een okerkleurig landhuis met bijgebouwen van Limburgs mergel. In het bijbehorende 'Koetshoes' huist een taverne met aangrenzende speeltuin.

2 Geul

De Geul is de snelst stromende rivier van ons land. Vooral na een regenperiode kan de rivier flink aanzwellen. De oeverwanden bieden ideale nestgelegenheid voor ijsvogels. De wilgen bij het water zijn geliefd knaagvoer voor bevers.

3 De drie beeldjes

Bij dit kruispunt staan drie beeldjes: een houten kruis met Christus op een hardstenen sokkel, geflankeerd door kapelletjes met beelden van Maria en Johannes. Wie goed kijkt, ontdekt nog twee beeldjes; eentje van de heilige Rochus in het voetstuk van de

middelste en een Mariabeeldje in de beuk bij het water. Volgens de legende heeft de kasteelheer van Schaloen de kapelletjes laten plaatsen op advies van de kluizenaar van de Schaelsberg. Hij wilde met zijn paard de Geul oversteken, maar een boze geest verhinderde dat. Door de komst van de beeldjes werd de boze geest verdreven, waarna de kasteelheer het water ongehinderd kon oversteken.

4 Kasteel Schaloen en Kasteel Genhoes

Rechts ligt het imposante Kasteel Schaloen, dat van Maastrichts mergel is opgetrokken. Het werd oorspronkelijk gebouwd in de 14e eeuw. De geschiedenis van kasteel Genhoes, iets verderop aan de linkerkant, gaat zelfs terug tot de 11e eeuw.

5 Kasteeltuin en watermolen

Kasteeltuin Oud-Valkenburg heeft een rijk gevarieerde heemtuin en een watermolen van mergelsteen. De molen is de 17e eeuw gebouwd in opdracht van de Spaanse bezetter. Het was een zogeheten banmolen; de boeren uit de omgeving waren verplicht hier hun graan te laten malen. Vlak bij de molen en ingang van de heemtuin staat een enorme levensboom.

6 Akkerflora

De velden voor en achter deze gedenkbank hebben een rijke akkerflora, met onder andere groot spiegelklokje, getande veldsla en kleine wolfsmelk.

9 Rode Geuzen

Langs de Geul grazen Rode Geuzen, robuuste runderen van Ark Natuurontwikkeling die hier sinds 2015 de oeverlanden begrazen. Ze leven in natuurlijk kuddeverband en worden niet bijgevoerd.

7 Holle weg

Hier loop je door een holle weg die door karrensporen en neerslag is uitgesleten. Aan beide zijdes zijn dassenpaadjes te zien, ook wel wissels genoemd. De paadjes zijn vooral 's nachts in gebruik als de dieren voedsel zoeken.

10 Däölkesberg

Op de Däölkesberg ligt een prachtige kalksteenwand. De overhangende wand bood mogelijk ooit beschutting aan prehistorische bewoners, getuige diverse prehistorische vondsten die hier zijn gedaan. Iets verderop aan het pad ligt een kalkoven waar vroeger kunraderkalksteen werd verbrand tot ongebluste kalk, grondstof voor metselmortel of landbouwkalk.

8 Berghofweide

De Dodemansweg is met een stijgingspercentage van 18% een echte kuitbijter voor fietsvolk. Rechts ligt de Berghofweide vol gulden sleutelbloem en paddenpoeltjes. Iets verderop wordt de weg geflankeerd door bloemrijke bermen en wijngaarden.

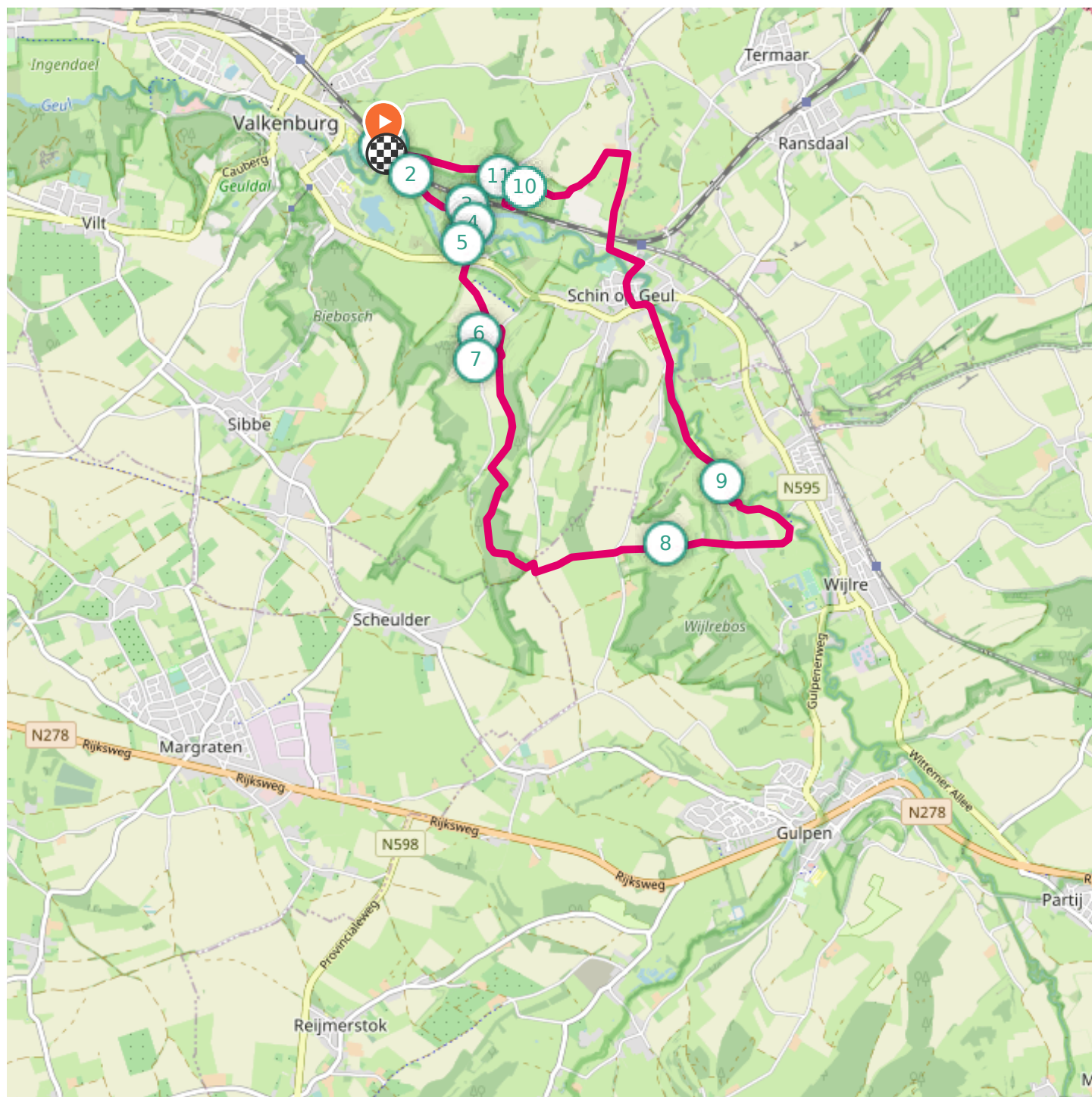

11 De Kluis

Hier ligt De Kluis, een voormalig eenmansklooster met fraai gedecoreerde kapel. Tussen 1687 en 1930 verbleven hier achtereens zestienvoormalig kluisenaars. Binnen bevindt zich een klein museum dat 's middags in het weekend geopend is.

12 Eindpunt in zicht

Het eindpunt bij kasteel Oost nadert nu snel. We hopen dat het een prettige tocht is geweest!

© OpenStreetMap/Leaflet

15,14 km
Friesland

Natuurmonumenten

Nationaal Park Schiermonnikoog, duin en strand

Schiermonnikoog is één van de weinige gebieden van Nederland waar de natuur grotendeels het landschap vormt. Wind en zee maken de dienst uit. Het proces van stuivend zand en groeiende duinen kun je met eigen ogen aanschouwen. Tijdens het wandelen door het Nationaal Park Schiermonnikoog maak je kennis met deze dynamiek en met de talrijke planten en dieren die er leven.

Startpunt

Informatiecentrum het Baken

Reeweg 9, 9166 PW Schiermonnikoog (FR)
T (0519) 53 12 33 / hetbaken@natuurmonumenten.nl
Openingstijden: open tot 15.00 (Open i.v.m. PostNL).
Zondag gesloten

15,14 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

Restaurant Noderstraun

[Badweg 32](#), 9166 NK Schiermonnikoog
T (0519) 531 940 / info@restaurantnoderstraun.nl

Strandopgang de Marlijn

[Prins Bernhardweg 2](#), 9166 SH Schiermonnikoog

Drink- & Eethuis De Berkenplas

[Prins Bernhardweg 1](#), 9166 SH Schiermonnikoog
T (0519) 531 570

Lauwersoog is prima met het openbaar vervoer te bereiken. Met de trein kun je tot Leeuwarden of Groningen reizen. Vanuit Leeuwarden neem je lijn 50 en vanaf Groningen lijn 163 naar Lauwersoog. Beide vertrekken vanaf het busstation. Voor meer informatie qbuzz.nl.

Vanaf Lauwersoog haven met de veerboot. Het is niet mogelijk de auto mee te nemen naar Schiermonnikoog.

1 Westerplas

De Westerplas is één van de schaarse plekken op het eiland met zoet water. De plas is in de jaren zestig ontstaan na de aanleg van de stuifdijk en duinstrook aan de westkant van Schiermonnikoog. Op en rondom de plas is het een komen en gaan van vogels die je heel goed kunt zien vanuit de kijkhut even verderop. In het najaar strijken waterrallen, op weg naar het zuiden, er neer om even bij te tanken. Je zult ze waarschijnlijk niet zien. Maar als je denkt een gillend speenvarken te horen, dan is het zeker een waterral.

2 Het Rif

Aan je linkerhand zie je een enorme vlakte: het Rif van Schiermonnikoog. Hier lag het dorp tot de 18e eeuw. Met hoogwater stroomt tegenwoordig een deel van het Rif onder. Aan de randen van het Rif wachten wadvogels rustig op het volgende laagwater. Het Rif van Schiermonnikoog is begroeid met zeekraal en schorrenkruid, dat in het najaar een intens rode kleur krijgt. In dat seizoen zitten de struiken rechts van het pad, zoals duindoorn, vol met bessen. Trekvogels op weg naar warmere landen, komen er massaal op af.

3 Duinvalleien

In de valleien waar je nu tussendoor loopt, bloeit in mei en juni volop het hondsviooltje, samen met spaanse ruiter en orchideeën. Deze typische duinplanten groeien hier weer omdat Natuurmonumenten bomen en struiken heeft weggehaald. Duinvalleien zijn plekken die regelmatig door de wind kaal gestoven worden tot aan het grondwater, waardoor er heel bijzondere planten groeien. De afgelopen tientallen jaren zijn er veel meststoffen in gewaaid. Zonder ingrijpen zou er een bos ontstaan.

4 Zeehonden

In de Noordzee langs het strand van Schiermonnikoog kun je vaak zeehonden zien zwemmen. De nieuwsgierige dieren steken vaak hun hoofd boven water. Langs de kust van Schiermonnikoog jagen ze op zeebaars en plaatvissen. Het is bijna niet meer voor te stellen dat we deze prachtige dieren bijna kwijt waren. Inmiddels leven er weer zo'n 7.000 gewone en grijze zeehonden in het Waddengebied. Het strand heet hier het groene strand, omdat het helemaal begroeid is geraakt. In de zomer is het roze van het melkkruid, wat later wit van de parnassia.

5 Jonge duinen

Op het strand zie je dat er nieuwe duinen ontstaan. Soms enkele sprietbiestarwegras waar omheen zich zand ophoopt. Maar er zijn metershoge bergen van zand. Als ze begroeid raken, houden ze mogelijk stand, vaak slaat de zee ze bij een flinke storm weer weg. Er spoelt ook van alles aan op het strand. Afval, maar ook schelpen, krabben, algen, zeesterren, zee-egels... Met een goede noordoostenwind kun je soms noordkromp (een grote, zwarte schelp) of barnsteen (fossiel hars) vinden.

6 Bunkermuseum

Boswachter Cees Soepboer van Natuurmonumenten heeft in een bunker net voorbij strandpaviljoen De Marlijn een museum ingericht over de geschiedenis van Schiermonnikoog tijdens de Tweede Wereldoorlog. Van 17 februari tot en met 31 december is het museum op woensdag en zaterdag open van 13.00 tot 16.00 uur, van 1 januari tot en met 16 februari alleen op zondag van 13.00 tot 16.00 uur.

7 Het bos in

Van de openheid van het strand kom je nu ineens in de beslotenheid van het bos. De toenmalige eigenaar van het eiland, de Duitse graaf Von Bernstorff heeft het honderd jaar geleden aangeplant. Hij koos voor de Corsicaanse den, omdat die goed tegen de zilte zeewind kan. Veel bomen gaan nu dood. Dat kun je ook zien aan de grote aantallen dennenmoorders, paddenstoelen die op verzwakte naaldbomen gedijen.

8 Finish

Je bent nu weer bij het bezoekerscentrum, het eindpunt van de wandeling. We hopen dat u heeft genoten en zijn benieuwd wat u ervan vond.

© OpenStreetMap/Leaflet

17,07 km
Noord-Holland

Natuurmonumenten

's-Gravelandse Buitenplaatsen

Ontdek de cultuurhistorie uit de gouden eeuw

Je wandelt over acht 's-Gravelandse buitenplaatsen: Boekesteijn, Schaep en Burgh, Bantam, Hilverbeek, Spanderswoud, Land en Bosch, Jagtlust en Gooilust. In de lente en zomer kun je tijdens het wandelen genieten van de bloemenpracht op de buitenplaatsen van 's-Graveland. 's Winters vormen de landhuizen met omliggende parkbossen een prachtig stillevens. De route is gemarkeerd met gele pijltjes.

Startpunt

Bezoekerscentrum Gooi en Vechtstreek

Noordereinde 54b, 1243 JJ 's-Graveland (NH)

T (035) 656 3080

bcgooienvechtstreek@natuurmonumenten.nl

Raadpleeg de [website](#) voor openingstijden.

17,07 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

Café-restaurant Brambergen

Noordereinde 54d, 1243 JJ 's-Graveland

T (035) 303 1306 / info@brambergen.nl

Vanaf het NS-station Hilversum of NS-station Naarden-Bussum bus 105, halte 'Natuurmonumenten' in 's- Graveland. Volg het weggetje richting het bezoekerscentrum. Bij station Hilversum en Naarden-Bussum is fietsverhuur mogelijk, het is 6 kilometer fietsen. Vanaf station Bussum-Zuid is het ongeveer 5 kilometer wandelen naar het bezoekerscentrum.

1 Landhuis Boekesteijn

Je staat nu voor het monumentale landhuis Boekesteijn. 'Boeke' is oud-hollands voor beuk. Waarschijnlijk komt daar de naam van het landhuis vandaan. Tijdens de wandeling zul je dan ook veel beuken zien. Oorspronkelijk stonden aan beide kanten van het voorname huis twee bijgebouwen, waarschijnlijk een koetshuis en een oranjerie. Aan de voorzijde lag een cirkelvormig plein. Achter het huis lag een rechthoekige vijver en achter een muur lagen moestuinen en een boomgaard. De tuinen rond het landhuis waren oorspronkelijk aangelegd in Franse stijl. Die kenmerkt zich door strakke symmetrische vormen. De Franse stijl zie je nu nog terug aan de voorzijde van het landhuis. In de 18e eeuw kwam echter de Engelse Landschapsstijl in de mode. De tuinen moesten nu romantisch en parkachtig zijn. Daarom werden er rondom Boekesteijn grasvelden en heuveltjes aangelegd met natuurlijk ogende boomgroepen en verrassende doorkijkjes. Er kwamen kronkelige paden zoals in het Rococobos en het later aangelegde Slingepad.

2 Landhuis Schaep en Burgh

Het landhuis Schaep en Burgh werd gebouwd in de 17e eeuw. De naam komt van de stichter Abel Matthijs zn Burgh, zoon van een bierbrouwer, en zijn neef en erfgenaam Gerard Schaep. Schaep en Burgh is sinds 1975 het hoofdkantoor van Natuurmonumenten.

3 Slangenmuur

Tijdens je wandeling over de buitenplaatsen kom je verschillende tuinstijlen tegen. Aan het begin van de 18e eeuw legt men bij de huizen een baroktuin aan. Strak en geometrisch van opbouw met lange lanen en een sterrenbos. Later raakt deze Franse stijl uit de mode en gaan de tuinen op de schop. Er komen natuurlijke tuinen met heuvels, waterpartijen en romantische doorkijkjes. Exotische bomen en struiken zoals de rododendron en rode beuk doen hun entree. Vlak bij de huizen legt men een moestuin en een slangenmuur aan. De fraaie parken van Schaep en Burgh werden aangelegd door de bekende Nederlandse tuinarchitect Jan David Zocher jr. Slangenmuur Op dit punt zie je aan de overkant van de parkeerplaats een originele slangenmuur. Deze stenen muur heeft de vorm van een slang en is gericht op het zuiden. De muur warmt snel op en door de vorm ontstaan lusstes met een warm microklimaat. Hier kunnen zelfs abrikozen en vijgen groeien.

4 Achter het landhuis

Doorwandelen kom je aan de achterkant van het landhuis uit. Links zie je een vijver, de Lindenvijver.

Lindenvijver

De omgeving van de Lindenvijver is in 2008 volledig gerestaureerd. De oorspronkelijk zichtlijnen naar het landhuis zijn weer hersteld, er is nieuwe beplanting aangelegd en in de vijver is het eilandje weer zichtbaar geworden. Capitoel Tegenover de Lindenvijver staat het statige Capitoel. Het Capitoel was vroeger een biljartzaal. Het is nu in gebruik als vergaderzaaltje. Vanuit het Capitoel werden voorheen elke zondagochtend de radio-uitzendingen van Vara's Vroege Vogels verzorgd. Dat vindt nu plaats bij Stadzicht aan de rand van het Naardermeer.

5 Ijskelder

Je passeert hier de ijskelder. In de 18e eeuw kon men hierin het ijs tot in de zomer bewaren. In het landhuis werden daarmee etenswaren gekoeld. De kelder doet nu dienst als winterslaapplaats voor vleermuizen.

6 Ezelskamp

Het wandelpad volgt de Ezelskamp. De beuken dateren van 1818. Ze behoren tot de alleroudste en dikste beuken van Noord-Holland. Bij sommige exemplaren vertoont de stam uitgezakte ribbels door het enorme eigen gewicht. Hoewel dit voor een beuk een natuurlijk einde is, zien we het maar zelden.

7 Bantam

Je komt hier op het landgoed Bantam. Bantam is pas in de 18e eeuw ontstaan. De eigenaar van Schaep en Burgh kreeg destijds toestemming om het gebied te ontginnen. Rond 1770

liet eigenaresse Johanna Sara Bicker-Pels op Bantam een park aanleggen. Dit park werd rond 1820 in opdracht van het echtpaar Van Loon-Van Winter verder vormgegeven door de bekende (tuin)architect J.D. Zocher jr. De romantische landschapstuin met kronkelende paden, een beek en hoogteverschillen staat bekend onder de naam Klein Zwitserland.

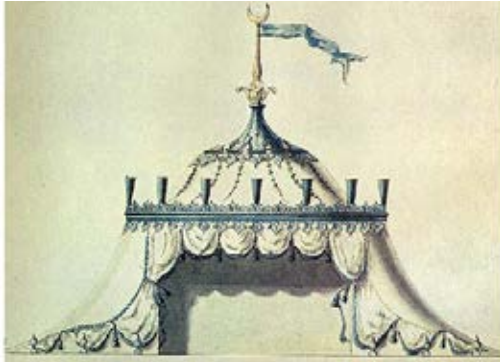
8 Landhuis Bantam

Op dit veld stond vroeger het landhuis Bantam. Het landhuis is in 1970, in vervallen staat, gesloopt. Vanuit het huis hadden de bewoners prachtig uitzicht richting landgoed Schaep en Burgh. Als je over het grasveld naar de grote conifeer loopt vind je onder deze boom nog een laatste overblijfsel van het huis: een bordestrap.

9 Boswachtershuis

Vanuit dit punt zie je de rechte beuken- en eikenlanen, die aangelegd zijn door de bekende tuinarchitect Zocher. In het huis naast de toegangspoort woonde vroeger de boswachter.

10 Turkse tent

Hier kun je de heuvel beklimmen. Ooit moet er op dit punt een zogenaamde Turkse tent hebben gestaan, waarin men thee dronk en zicht had tot aan de Zuiderzee. De fundamenteën die er nog liggen zijn van een watertoren, die voor de watervoorziening van het landhuis van Bantam diende.

11 Oude Meentweg

Je verlaat Bantam via het achterhek en komt op de Oude Meentweg. Deze weg vormde vroeger, en ook nu nog, de achtergrens van de buitenplaatsen met de Gooise heidevelden, op de grens tussen rijke en schrale gronden.

12 Hilverbeek en Stofbergen

Hilverbeek is een verrassende buitenplaats met dichte bossen en open weilanden. Midden in het weiland staat een imposante monumentale eik. Je loopt om boerderij Stofbergen heen, een 17e eeuwse boerderij nog daterend uit de ontginningsperiode.

13 Moestuyn Hilverbeek

Dit is de bochtige slangenmuur van het landgoed. Langs de slangenmuur verbouwden de vroegere bewoners exotische vruchten zoals druiven, abrikozen en vijgen. Niet alleen straalt de muur zelf extra warmte uit, dankzij de krommingen in de muur blijft de warmte hangen en is de gemiddelde temperatuur aan de zuidkant van de muur nog hoger. Achter de muur ligt de oude moestuin. Deze tuin dreigde ernstig in verval te raken. In 2008 is hier een wijngaard aangelegd, beheerd door tuinderij Land en Boschzigt. De eerste wijnen zijn uit 2011. Kijk voor meer informatie op www.7tuineninhetgooi.nl. Even verder passeer je het landhuis Hilverbeek met bijgebouwen. Het huis is nog steeds bewoond en niet toegankelijk voor publiek.

14 Schoonoord en Land en Bosch

Je wandelt over de beukenlaan van landgoed Schoonoord. Aan je rechterhand liggen de bossen van het landgoed. Die worden omgevormd naar een meer natuurlijk bos. Even verderop sla je linksaf en wandel je over het achterste gedeelte van landgoed Land en Bosch. De landhuizen van deze buitenplaatsen worden nog steeds bewoond.

15 Jagtlust

Je loopt hier via de achterkant het landgoed Jagtlust op. Geschiedenis In 1660 werd Cornelis Tromp eigenaar van een strook land buiten de 's-Gravelandse polder, het Trompenveld. Op het terrein stond een kleine hofstede met huis, genaamd 'Groot Jan'. In 1861 kwam de buitenplaats in handen van de familie Six, die meer buitenplaatsen bezat. In 1899, onder Willem Six, verbouwden de architecten Schill en Haverkamp het landhuis tot wat het nu is. Jagtlust is in 2006 door Natuurmonumenten aangekocht. Neem gerust een kijkje in de ommuurde moestuin van Jagtlust. Je vindt de tuin aan je linkerhand.

16 Landhuis Jagtlust

Aan het einde van de 19e eeuw verbouwde Willem Six het landhuis tot wat het nu is. Je hebt er vanaf de route goed zicht op. Het huis zelf is niet toegankelijk. Follies In de tweede helft van de 19e eeuw liet eigenaar Jan Pieter Six bij het huis een rode duiventoren bouwen, compleet met middeleeuwse kantelen. In de landschapsarchitectuur wordt dit een follie (sierbouwwerk zonder functie) genoemd. Even verder kom je nog een follie tegen uit dezelfde tijd, een grot.

17 Hunebed

Eigenaar Jhr. Willem Six liet tussen 1900 en 1919 op deze plek een grote stapel zwerfkeien plaatsen. Deze stapel wordt het Hunebed genoemd. Misschien zijn dit wel de stenen die voorheen de scheiwal afbakenden. In een akte uit 1794 staat "met diversche grooten steenen is afgebakend, de breedte van de zelve scheywal wederzijds bepaalende". Scheiwal Vanaf hier wandel je over de scheiwal, die de oostgrens van het landgoed vormt. Het land aan weerszijden is afgegraven, zodat je nu over een wal loopt tussen lager gelegen weilanden in. Jagtlust ligt in het Trompenveld, een strook grond die de oude grens was tussen de 's-Gravelandse Polder en het Gerecht van Hilversum. Deze grens werd gemarkeerd door scheiwallen en -sloten.

18 Gooilust

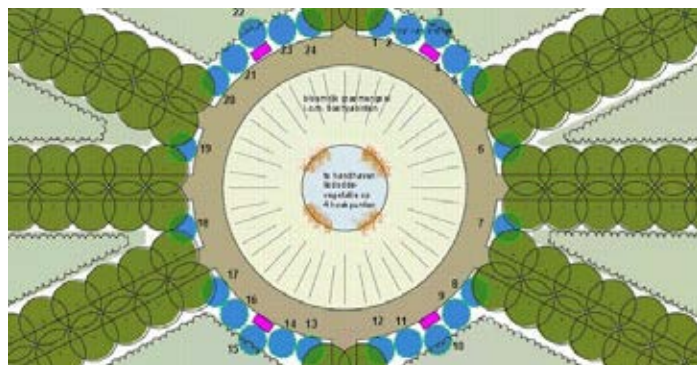
Je komt nu via de achteringang op landgoed Gooilust. Gooilust is een lust voor het oog, welke tijd van het jaar het ook is. Het is bovendien een bijzonder natuur- en cultuurmonument.

19 Rondeel

In de 18e eeuw liet eigenaar Gerrit Corver Hooft een rondel aanleggen, een cirkelvormig pad met aan weerszijden bomen. Toen de formele parkaanleg werd aangepast aan de Landschapsstijl bleef het rondel gehandhaafd. In de loop van de tijd verdween het pad, maar de cirkel van bomen bleef wel staan. Tijdens een hevige storm in 1947 raakte de laan achter het huis zwaar beschadigd. De laan werden opnieuw aangeplant maar de nieuwe bomen werden

dwars over het rondeel gezet. Natuurmonumenten heeft in 2011 het historische rondeel hersteld. Het cirkelvormige pad is opnieuw aangelegd. Aan weerszijden van het pad werden maar liefst 46 nieuwe beuken geplant.

20 Sterrenbos

Het Sterrenbos op landgoed Gooilust is al aan het einde van de 18e eeuw aangelegd door Corver Hooft. Rond de vijver ligt een open ruimte waarop acht beukenlanen uitkomen; vandaar de naam Sterrenbos. Het bos werd zo aangelegd voor de jacht. Er was een rijke onderbegroeiing waar het wild zich kon verschuilen. Vanuit het centrale punt kon de landheer en zijn gezelschap wild dat de lanen overstak goed in de gaten houden.

21 Landhuis Gooilust

Nu kom je bij het landhuis van Gooilust. Hier woonden tal van bekende koopmansfamilies, waaronder Corver Hooft en het echtpaar Six- Blaauw. Eigenaren Ruim een eeuw lang waren Gooilust en het Corversbos eigendom van de vooraanstaande familie Corver Hooft. In 1895 erfde Louise Six het landgoed. Zij was toen al enige jaren getrouwd met Frans Ernst Blaauw. Blaauw veranderde de buitenplaats in een dierenpark en werd daarmee

internationaal bekend. Deze handelswijze was zeer tegen de zin van zijn echtgenote, de wettelijke eigenaresse. Toen Louise Six in 1934 overleed liet ze Gooilust daarom niet aan haar man na, maar aan Natuurmonumenten.

Tegenwoordig is de benedenverdieping een showruimte voor interieurs van Loggere Wilpower. De bovenste etages huisvesten het regiokantoor Noord-Holland en Utrecht van Natuurmonumenten. Achter het huis vind je de op een na dikste eik van de provincie Noord- Holland.

22 Bos van Blaauw

Veel van wat je tegenkomt is de erfenis van Blaauw. Een eeuw geleden liepen in de weilanden van het landgoed gnoes, bizons, kangoeroes, zebra's en antilopen. Grote volières huisvestten collecties exotische vogels. De dieren zijn allang verdwenen, maar overal vind je sporen uit deze periode. Zo zie je hier de curieuze 'aha'. Om de wilde dieren in de wei te houden, zonder een hek te gebruiken, werd een soort gracht gegraven. Van dichtbij ontdek je dit pas, dit heet dan ook een aha! In het weiland zie je ook de gerestaureerde gnoestallen staan. Rond het landhuis plantte Blaauw veel bijzondere bomen, waaronder de parasolden, de Chinese vaantjesboom en verschillende soorten coniferen. Deze staan er bijna allemaal nog.

23 Siertuin

Openingstijden: van 1 maart tot 15 november op dinsdag- en zaterdagmiddag van 13.00 tot 16.30 uur. De siertuin was het paradepaardje van de vroegere bewoners van Gooilust. Bezoekers waren onder de indruk van de rijkdom van de gefortuneerde landeigenaren. En nog steeds ligt de siertuin er prachtig bij. In de beschutting groeien allerlei exotische bomen en struiken. In de ommuurde tuin vind je stinsenplanten, rozen, bijzondere bomen en fruitrassen.

Koop in de in de siertuin de routebeschrijving die je langs alle bijzondere plekjes voert. In de tuin zijn vrijwilligers aanwezig die van alles over de tuin en de aanwezige planten kunnen vertellen.

24 Rododendronvallei

Je komt nu in een bijzonder gedeelte van Gooilust. Je wandelt door een intiem landschap, tussen de rododendrons door. Vooral in mei als de rododendrons in bloei staan is het hier prachtig. In de vallei zijn veel zieke rododendrons en bomen verwijderd. De vallei krijgt hierdoor een veel opener en lichter karakter. Dit sterkt de overgebleven struiken en de nieuw aangeplante rododendrons. Over enkele jaren zal de vallei weer de landschapsparel zijn in de geest van Frans Blaauw. Na een uitzichtpunt kom je in het gedeelte dat het Nieuwe Werk wordt genoemd. Ook hier slingert het pad zich door een haag van rododendrons.

Let op als je Gooilust weer verlaat. Je loopt niet rechtdoor de laan op, maar gaat schuin linksaf het Corversbos in.

25 Corversbos

Het Corversbos is geen buitenplaats maar hoorde ooit bij landgoed Gooilust. Enkele statige beukenlanen herinneren hier nog aan. In de bossen en boven de akkers kun je de buizerd, havik en bosuil zien jagen. Het gebied is in de zomer het mooist. Dan steken wuivende goudgele graanakkers af tegen het donkere bos. Tussen het graan bloeien zeldzame akkerkruiden.

26 Spanderswoud

Ooit moet er in Spanderswoud veel hakhout hebben gestaan, want het buiten is er naar vernoemd. Je vindt er prachtige waterpartijen met kronkelende paden. Vooral in de herfst zijn hier allerlei soorten paddenstoelen te bewonderen, waaronder veel 'rood met witte stippen' vliegenschwammen. Het oorspronkelijke landgoed Spanderswoud is eerst uitgebreid en later weer gesplitst van onder meer het huidige Westerveld. De voormalige buitenplaatsen Noord- en Zuid Wolfsbergen maken ook deel uit van het huidige Spanderswoud. Daardoor is het een mengelmoois van verschillende stijlen geworden.

27 Slingepad Boekesteijn

Het slingerpad waar je nu over loopt, werd in het kader van het herstelplan opgeknapt. Het pad is verbreed en heeft weer het aanzien zoals het in de 18e eeuw door landschapsarchitecten is ontworpen. Vanaf het slingerpad kijk je uit over een weiland met de naam Ezelskamp.

© OpenStreetMap/Leaflet

16,3 km
Overijssel

Natuurmonumenten

Woeste Route Salland

Stevige schoenen aan, rugzak om en wandelen maar! Een ruige dagwandeling over het heuvelachtige en zeer afwisselende en monumentale Landgoed De Sprengenberg, onderdeel van Nationaal Park de Sallandse Heuvelrug Twents Reggedal. Met een leuk uitstapje over het Sallandse platteland.

Deze gevarieerde wandeling brengt je naar alle afwisseling die de heuvelrug te bieden heeft. Van weidse vergezichten naar de beslotenheid van het bos. Van hoog naar laag. Van droog naar nat. Van vroeger naar nu. En langs alle natuurlijk rijkdom die zich daar ontwikkeld heeft op akkers, in het bos, op de hei en in het water.

Startpunt

Parkeerplaats Sprengenberg

Oude Deventerweg,
7448 RL Haarle (Hellendoorn) (OV)

Bij NS-station Nijverdal kunt u een fiets huren. Via Haarle is het ongeveer 8 kilometer. Via het fietspad over de Paltheweg is het circa 7 kilometer.

16,3 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#). De route is niet bewegwijzerd. Je volgt grotendeels bestaande routes. Op cruciale punten geven we dikgedrukt route-instructies. Bij het laatste deel van de route in het buitengebied volg je de routebeschrijving (hier loopt geen route). Afhankelijk van de looptempo en duur van je pauzes ben je 5 à 6 uur onderweg.

Let op: deze avontuurlijke tocht bevat een paar steile hellingen. Je komt door het begrazingsgebied van Schotse hooglanders.

[Herberg De Pas](#), Molenweg 2, 7448 RE Haarle
Op het terrein bevindt zich ook een informatieschuur van Natuurmonumenten en speelnatuur van OERRR.

Vanaf de parkeerplaats volg je de borden B&B Kleine Kolonel, dus steek je de weg over en ga je in noordelijke richting de Oude Deventerweg op. Rechts langs de Speelnatuur van OERRR. Je loopt nu op de groene route.

1 Haarler Enk

Natuurmonumenten werkt hier samen met biologisch boer Overesch aan kleurrijke natuurakkers. Akkervogels als patrijzen en geelgorzen scharrelen hier hun kostje bij elkaar. In de zomermaanden kleuren de granen goud en springen de blauwe korenbloemen en gele kamille eruit. Het graan gaat naar de biologische bakker of als voer voor de biologisch gefokte varkens van Overesch. Een mooi voorbeeld van natuurinclusieve landbouw.

Vervolg de groene route. Dus ook bij keuzepaal F72 ga je naar rechts. Hier ga je langs de slagboom.

2 Schaapskooi

Ineens stuit je na de bocht op een kleine oase in het bos, ideaal voor een pauze. Een boekje lezen onder de hooimijt, een boterhammetje eten op de bungelbank of gewoon even genieten.

Het kan hier allemaal op deze wonderplek. En kom je in het voorjaar, dan heb je kans dat er lammetjes lopen in de grote wei bij de schaapskooi. Op het informatiepaneel lees je meer informatie over deze idyllische plek.

Vervolg de groene route. Bij de volgende slagboom steek je de weg over en gaat rechtdoor het gebied van Staatsbosbeheer in.

3 Bedreigde heide

Inmiddels loop je al een tijdje in het bos van onze burens Staatsbosbeheer. Met hier een mooi punt om te genieten van het uitzicht over de glooiende heide van de Haarlerberg. Ga je even op dit bankje zitten zonder te praten, dan hoor je gegarandeerd meerdere vogels! Boomleeuwerik, veldleeuwerik en roodborsttapuit bijvoorbeeld. En kom je in de zomer dan zoemt de heide hier van de insecten. In de afgelopen 100 jaar is vrijwel alle heide ontgonnen tot landbouwgrond en bos. Alleen op de onbruikbare allerarmste zandgrond vind je nu nog heide. Deze grond is erg gevoelig voor verzurende stikstofverbindingen in de lucht. Hierdoor zijn helaas veel planten en dieren zeldzaam geworden of helemaal verdwenen. Daarom doen Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer er alles aan om de heide gezond te houden en uit te breiden. Dankzij provinciale subsidies kunnen we gelukkig veel mooie dingen doen voor de natuur. Vandaar dat je de komende jaren geregeld mens en machine aan het werk kunt zien op de heide.

Vervolg de groene route (ook bij keuzepunt F77) en ga bij keuzepunt F75 over op de oranje route. Dus bij de kruising aan de voet van de Bergweg Haarle sla je linksaf en gelijk weer linksaf het wandelpad op. De oranje route slaat rechtsaf het parkbos in tot je bij keuzepunt E26 komt hier ga je linksaf en ben je in de zogenaamde rododendronlaan.

4 Rododendronlaan

Dit deel van het gebied heeft een heel andere sfeer. De lanen en de rododendrons verraden het. De Sprengenberg is in het begin van de vorige eeuw aangelegd als landgoed. Deze lanen wil Natuurmonumenten in stand houden. De rododendrons zijn nog restanten van een kwekerij die hier vroeger was. Enkele oude lanen waren in slechte staat. De aftakelende bomen zijn vervangen voor jonge exemplaren. Het omzagen van een oude laan is een moeilijke keuze. Maar alleen zo kunnen ook volgende generaties blijven genieten van een indrukwekkend lanenpatroon.

Je volgt deze laan helemaal tot op de heide, dus je slaat niet met de oranje route rechtsaf (waar het bankje staat). Je steekt onderweg ook nog een bospad en de mountainbikeroute over. Houd je vizier op de heide aan het einde van de 'tunnel' gericht.

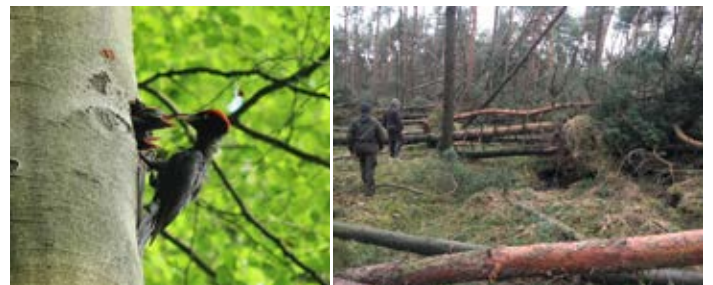
5 Heide vol leven

Links een stukje van het pad ligt een zogenaamde tijdelijke akker. Boswachters van Natuurmonumenten leggen die aan als een voedertafel XXL. We verbouwen hier graansoorten en boekweit, die niet geoogst worden maar als extra voedsel dienen voor dieren op de heide. Als je geluk hebt grazen er schapen op de heide. Natuurmonumenten huurt daarvoor Scheperij Salland in. Doel is te

zorgen voor meer variatie en leven op de heide. Insecten en vogels profiteren vooral. Boswachters zien de zeldzame heidevogels nachtzwaluw en veldleeuwerik gelukkig weer met regelmaat.

Het pad buigt vrij snel op de heide rechtsaf. Aan het eind van het pad sla je rechtsaf en je neemt het eerste pad linksaf, langs de rododendronwand. Je bent nu weer op de oranje route. Let op: loop niet onder de oude afgesloten beukenlaan door. Volg de oranje route tot de plek van de slagboom aan de voet van de afgesloten oude laan. Hier ga je linksaf de beukenlaan in tot de brede zandpad met daarnaast het fietspad. Hier ga je rechtsaf en even verder linksaf door het hek het bos weer in. Je bent nu op de gele route.

6 Rustig en gevarieerd bos

Je loopt nu in een rustig bosgedeelte van De Sprengenberg. Hier mag de natuur haar gang gaan. Stormen, droogte en grazers boetsen hier het landschap en jij bent echt te gast. Onze boswachters helpen de natuur hier af en toe ook een handje. Zo maken naaldbomen veelal plaats voor loofbomen, zorgen we dat karakteristieke toekomstbomen de ruimte krijgt en maken we open plekken, zodat zonlicht weer op de bosbodem komt. Dit bosbeheer er op gericht zoveel mogelijk variatie in het bosleven en daarmee biodiversiteit te realiseren. Concreet betekent dat dat je hier meer vogels en insecten kunt horen en zien in het bos. Let maar eens op. Heb je geluk dan zie je de zwarte specht of een gekraagde roodstaart.

Volg je de gele route en ga bij het tweede klaphek (en keuzepaal M13) rechtsaf het gebied met Schotse hooglanders in.

7 Natuurlijke grasmaaier

Grote kans dat je een stukje verder voorbij het klaphek Schotse hooglanders en paarden tegenkomt. Zij houden dit gebied open door begrazing en zijn het hele jaar buiten.

Dassen die hier ook wonen profiteren, want de mestkevers in de mest van de hooglanders zijn voor hen een lekkernij. Hooglanders zijn in principe mensvriendelijk, maar het blijven wilde dieren. Houd u hond dus aan de lijn, voer ze dus niet, houd afstand, zeker in het voorjaar als ze kalfjes hebben.

8 Fazantenweide

De Fazantenweide is een verrassend mooie open plek na een wandeling door het dichte bos. Het is het laatste bolwerk van de kamsalamander in deze omgeving. Tot halverwege de vorige eeuw zag deze natte flank van de stuwwal er heel anders uit.

Het was een groot moerassig heideveld met vennen, dat zich in westelijke richting uitstrekte tot voorbij het huidige Boetelerveld. De natte hei werd hier ontwaterd om er grootschalig dennen te kunnen verbouwen, die waren bedoeld om te dienen als stuthout in de Limburgse mijnen. Een stukje verder was de grond vruchtbaar om er hooiland van te maken.

In de jaren zeventig werden hier tijdens een ruilverkaveling diepe sloten gegraven. Op de top van de stuwwal startte Vitens met het oppompen van grondwater als drinkwaterwinning. In enkele decennia tijd veranderde dit kletsnatte gebied in een verdroogd landschap met droogvallende vennen en droogstaande sloten.

Volg de gele route om de Fazanteweide heen, voorbij het bankje. Daarna niet rechtsaf met geel, maar rechtdoor het bos uit. Je gaat het hek door en slaat rechtsaf de Bathemerweg op. Bij keuzepunt M09 sla je linksaf het eigendom van Natuurmonumenten op. Je loopt tot aan de Oude Deventerweg en slaat rechtsaf richting camping de Heidebloem. Mogelijke route-afkorting: als je bij keuzepunt M09 rechtdoor loopt en op het kruispunt rechtsaf slaat kom je vanzelf bij het voorbijgangserf. Je snijdt zo 2,4 km van de route af.

9 Camping Heidebloem

Links van je ligt [Camping de Heidebloem](#). Een kleine camping, prettig gelegen midden in het groen. Een perfecte plek om heerlijk te ontspannen en te genieten van de vele (natuurlijke) rijkdommen die Salland biedt.

Een stukje voorbij de camping sla je linksaf het schouwpad aan de linkerzijde van de sloot op. De route maakt twee keer een slinger met de sloot mee. Let aan je rechterkant even op de Palthetoren die in de verte te zien is (info zie verder). Even verder links grazen

de Afrikaanse koetjes van [Oonseboerderije.nl](https://www.oonseboerderije.nl). Je steekt een asfaltweg (Bisschopsweg over) en vervolgt het pad langs de slingerende sloot aan de rechterzijde tot het bosje. Je komt bij een informatiebordje over hoe de route verder loop over het erf van Suydbroek. Je gaat via het overstapje over de stroomdraad (!) en steekt recht de wei over richting boerderij Suydbroek. Volg paaltjes met oranje pijltjes in de wei en op het erf.

10 Boerderij Suydbroek

Je bent nu op [Boerderij Suydbroek](https://www.boerderij-suydbroek.nl), vernoemd naar de streek Suydbroek (volgens de kaart van Höttinger uit 1787). John en Marisca Hutten hebben ruim 30 jaar melkkoeien gehouden, maar sinds april 2020 is er geleidelijk overgeschakeld naar het houden van vleesvee (Herefordkoeien en Engelse Longhorns) en het beheren van een moestuin.

In hun (deels zelfbediening) boerderijwinkel verkopen ze het vlees en andere streekproducten van lokale ambachtelijke bereiders; zoals zuivel, kaas, mosterd, eieren en pannenkoekenmeel.

De lichte serrestal is oorspronkelijk gebouwd voor 150 melkkoeien. Nu is het de overwinteringsplek voor de schaapskudde van Scheperij Salland en worden er in de lente honderden lammetjes geboren. 's-Zomers zijn bijna alle schapen op de hei om te grazen voor meer leven op de heide.

Samen met het Nationaal Park werken de familie Hutten en Scheperij Salland aan het concept "heideboerderij". Dit concept draait om het verweven van voedselproductie, natuurbeheer, het sluiten van lokale kringlopen en recreatie.

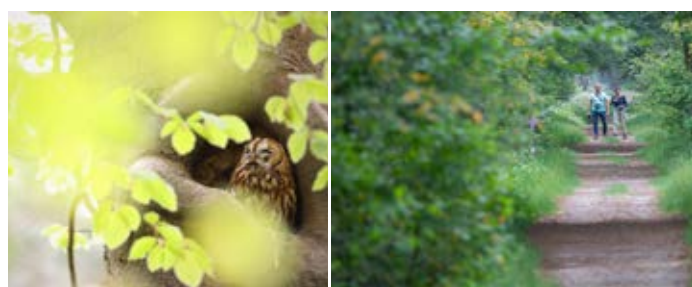
Voorbij de boerderijwinkel sla je op de asfaltweg (Bisschopsweg) linksaf. Aan het eind ga je rechtsaf de Bathemerweg op en bij de kruising linksaf de Oude Deventerweg op. Je volgt vanaf hier een stuk gele route. Ga bij F02 dus ook rechtdoor.

11 Voorbijgangerserf

Dit zogenaamde voorbijgangerserf met picknickset en informatie-paneel is speciaal aangelegd als rustplek en is een eerbetoon aan de Sallandse keuterboer. Zij moesten dag en nacht ploeteren om het hoofd boven water te houden en lieten zich daarom vaak inhuren als dagloner of bosarbeider op landgoed De Sprengenberg. De karakteristieke lindeboom markeert de plek waar ooit een boerderij en kokshuuske stond. De contouren ervan zijn zichtbaar gemaakt in cortenstaal. Waar ooit de waterput stond, staat nu een cilinder die als drinkplaats voor vogels fungeert.

Vervolg de gele route. Tegenover het voorbijgangerserf ga je het bos.

12 Van der Landenbos

Het Van der Landenbos is één van de weinige bossen die er al was ten tijde van de bouw van de villa, het begin van de Palthetoren. Het bos moet al vóór 1850 zijn aangeplant op een wat vochtiger deel. Je treft hier ook andere bomen dan dennen, waaronder beuk, douglasspar en fijnspar. Door de varens, die onder de bomen groeien, heeft het bos wel wat weg van een sprookjesbos.

Vervolg de gele route (en de blauwe) tot de brede zandweg.

13 Palthetoren

Ineens krijg je hem in het vizier: de Palthetoren. Deze villa is in 1903 gebouwd in opdracht van de toenmalige eigenaar Van Wulfften Palthe. Het torentje dat boven de bomen uitsteekt, was een sterrenobservatorium. Destijds was er overigens nog maar weinig bos in de wijde omgeving; het was merendeels heide. Vandaar ook dat de windvaan op de torenspits een vergulde korhaan is. Het gebouw is nog steeds in gebruik, het is eigendom van de Stichting Huis Bergh.

Sla linksaf de zandweg op (keuzepaal F76) en volg vanaf nu de blauwe en oranje route.

14 Grafheuvels

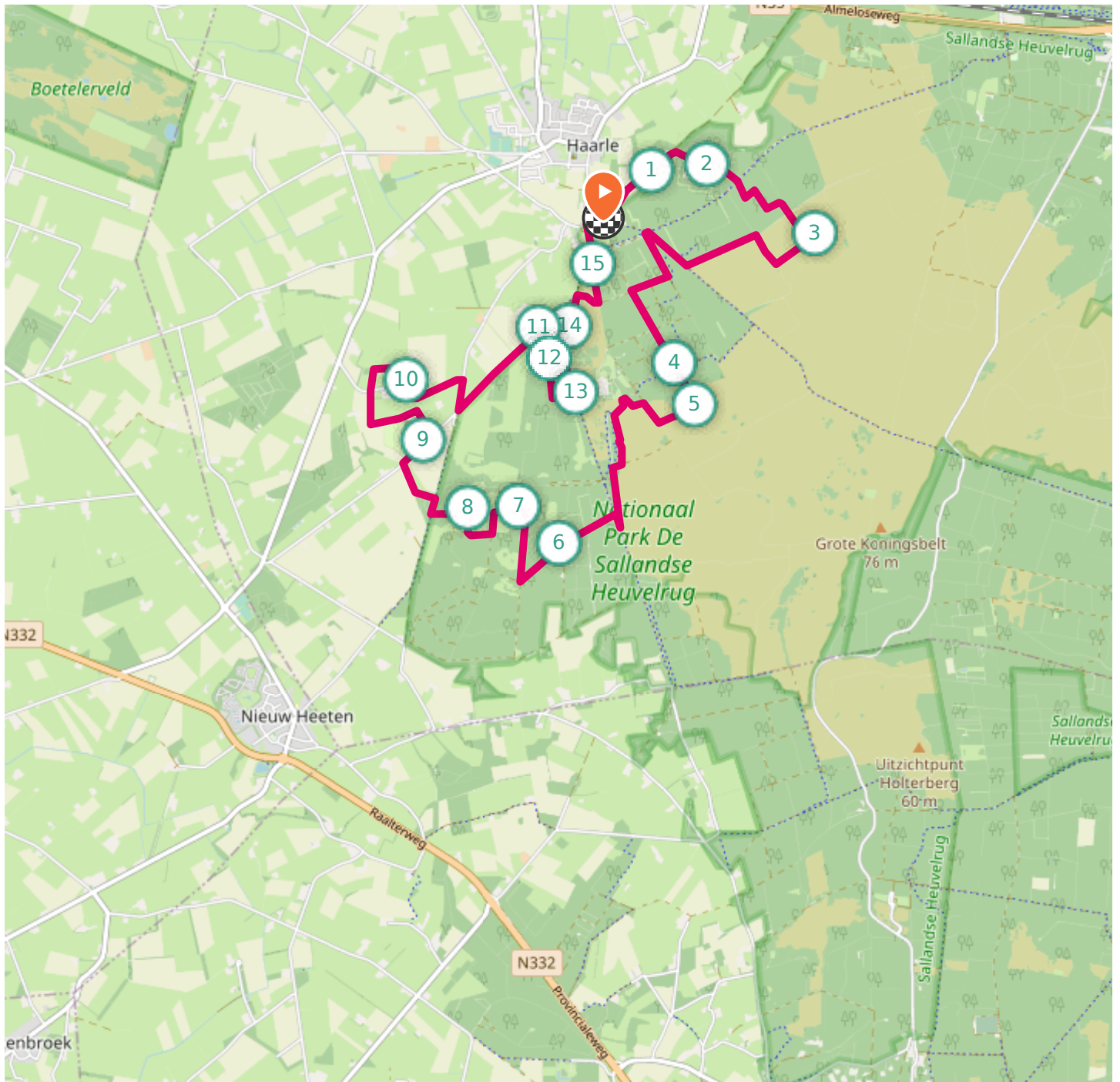
De Sprengenberg is van alle tijden. In de voorlaatste ijstijd (150.000 jaar geleden) stuwde het ijs alles op wat zich op zijn weg bevond. Zo ontstond in Salland de stuwwal met zijn flinke hoogteverschillen. Archeologische vondsten zoals deze grafheuvels, maar ook raatakkers – kleine oerakkers (celtic fields) – laten zien dat er in de late bronstijd (meer dan 3000 jaar geleden) al mensen leefden. En de ontdekte resten van karrensporen stammen vermoedelijk uit de middeleeuwen.

Vervolg de blauwe en oranje route over de zandweg (ongeveer 1,7 km) en sla dan linksaf de heide over tot de oprijlaan. Sla linksaf richting je eindpunt Erve De Pas.

15 Finish

De boswachters van Natuurmonumenten hopen dat je een mooie wandeling hebt gehad en ontvangen je graag weer op De Sprengenberg! Volg ons op [Facebook](#) of op [nm.nl/de-sprengenberg](https://www.nm.nl/de-sprengenberg). Neem in het weekend een kijkje in onze Natuurschuur en laat ons weten wat je van de route vindt. In [Herberg De Pas](#) kun je je energie weer aanvullen met een huisgemaakt gebakje, lunch of borrelhapje.

© OpenStreetMap/Leaflet

10,76 km
Zuid-Holland

Natuurmonumenten

De Koploper in de duinen van Goeree (deel 1)

In de duinen van Goeree op het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee wandel je De Koploper, een wandelroute van 20 kilometer met fantastisch uitzicht over slikken, schorren en kronkelende krekens. Ontdek tijdens het wandelen de bloemrijke duinvalleien, brede stranden en schorren vol vogels. Kom lekker uitwaaien aan de kust van Zuid-Holland. Deze wandeltocht loopt dwars door duinen, langs het strand en langs schorren en gaat door het ongerepte gebied de Kwade Hoek.

Startpunt

Parkeerplaats Oosterweg/Vrijheidsweg
Oosterweg / Vrijheidsweg, Ouddorp (ZH)

10,76 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#). Kom je hier in de herfst of in de winter, zorg dan voor goede waterdichte wandelschoenen of laarzen. De Kwade Hoek ligt in een buitendijks natuurgebied waardoor het behoorlijk nat kan zijn in die periode van het jaar. Dit is het eerste, 10 kilometer lange, deel van de wandelroute de Koploper. Het tweede deel van deze in totaal 20 km lange wandelroute vind je [hier](#). De route is gemarkeerd met blauwe paaltjes.

VVV Goeree-Overflakkee
[Bosweg 2](#), 3253 XA Ouddorp
T (0187) 681 789

Bushalte Ouddorp
[Toon op kaart](#)

Landal Strand Resort Ouddorp Duin
[Westerweg 18](#), 3253 LX Ouddorp

1 Uitkijktoren

De uitkijktoren op het duin biedt een weids uitzicht over strand en zee, duinen en polders. Je ziet struiken als duindoorn, vlier en soms meidoorn en braam. Dit struikgewas biedt in de zomer aan veel kleine vogelsoorten een broedplaats. Denk hierbij aan de nachtegaal, fitis en braamsluiper.

2 Zeehonden

Nergens kun je beter uitwaaien dan op het strand! Langs de vloedlijn zie je drieteenstrandlopers meerennen met de golven. Ook de zeehonden doen het langs de kust van Zeeland én Zuid-Holland de laatste jaren weer uitstekend. Ze nemen elk jaar in aantal toe. In grote groepen kun je ze op de zandplaten in zee zien rusten.

3 Zeestrand

Het strand begint hier van karakter te veranderen. De rechte, strakke kustlijn en het rechte, brede strand maakt hier plaats voor een grilliger landschap van met helm begroeide jonge duinen en stroomgeulen. Je vindt hier een grote variatie aan schelpen:

massa's kokkels, strandschelpen en zwaardschedes. Aan de waterlijn zitten soms honderden scholeksters op een rijtje. Tussen de groene en rode tonnen in zee ligt de vaargeul. Schepen moeten zich hiertussen door manoeuvreren om de haven van Stellendam te bereiken. Kijk eens hoe smal de geul eigenlijk is en hoe dicht de schepen langs het strand varen! Aan je rechterhand zie je lage duinen, dit is de plek waar in het voorjaar en de zomer veldleeuwerik en Kievit broeden. De veldleeuwerik zingt bijna uitsluitend wanneer hij vliegt. Eenmaal in de lucht zingt hij uit volle borst. Zie je 's winters een mus-grote vogel met wittige vleugels overvliegen? Dan is dit de sneeuwgorst! Deze zangvogel ontloopt de snijdende kou in zijn broedgebied en brengt hier de winter door. Let wel op: Houd strandpoelen aan je linkerhand. Je loopt anders het risico dat je niet meer met droge voeten naar de duinrand kan komen. En in de poelen kan een dikke laag modder staan!

4 Zoutminnende planten

We hebben zojuist het strand achter ons gelaten en zijn door de duinopening gegaan naar de Kwade Hoek. Rechts voor deze opening zie je een grote slufte. Een paar keer per jaar stroomt het zoute zeewater de slufte in. Dit deel van de route ligt op de grens van zout en zoet en hier vind je een heel bijzondere natuur die in Nederland zeldzaam is. Hier komen allerlei bijzondere zoutminnende planten voor. Zoals blauwe zeedistel, zeewolfsmelk, schorrezoutgras, zeekraal, zeebies en strandduizendguldenkruid. Verderop zien we het begroeide strand met veel zeekraal en zeeaster. De zeekraalvelden kleuren in het najaar prachtig rood. Let eens op de jonge duintjes. Zulke spontane duinvorming vindt in Nederland op maar heel weinig locaties plaats. Let op: het is met de hond (jaarrond) niet toegestaan het gebied links te betreden. Loop gewoon rechtdoor dan kom je vanzelf op de route.

5 Van zout naar zoet

Hoe verder je loopt, hoe meer struiken je ziet. Dit komt omdat het gebied langzaam overgaat van zout naar zoet. Ook groeit hier weer riet, die van zoet water houdt. Toch zijn er nog planten die aan de zoute invloed herinneren, zoals de prachtig roze bloeiende heemst en de geelgekleurde heelblaadjes.

6 't Lichtje

Je hebt hier een fantastisch uitzicht over slikken, schorren en kronkelende kreklen! Bij de uitvoering van de Deltawerken is de Kwade Hoek als een van de weinige natuurgebieden in Zuid-West Nederland buitendijks gebleven. Dit betekent dat de zee hier nog steeds de baas is! Vooral in de winter dringt het zoute water diep de Kwade Hoek binnen waardoor grote stukken onder water komen te staan. Je vindt hier dan ook zoutminnende planten zoals zee kraal, zeeaster, heemst en lamsoor. Onder invloed van wind en water verandert dit natuurgebied voortdurend. En worden nieuwe duinen, zeerepen en sluffers gevormd. Het landschap is voortdurend in beweging. De duinenrij bij het uitkijkpunt dient als zeewering. Het uitkijkpunt heet 't Lichtje van Mozes (uitgesproken als: Moïsje). Het is vernoemd naar de toenmalige beheerder van het kleine, inmiddels niet meer functionele, lichtbaken dat hier vlak bij staat: Mozes Hoek. 't Lichtje zorgde ervoor dat schepen veilig door de verraderlijke zeestroming voor de kust geloodst werden.

Loop vanaf dit uitzichtpunt weer terug naar waar je vandaan kwam en vervolg je weg linksaf via het wandelpad. Bovenlangs loopt een fietspad.

7 Waterwingebied

Let op bij het oversteken van het fietspad. Aan de andere kant van dit pad vervolgt de route via een wandelpad.

Je bent hier in de Oostduinen, die na het jaar 800 zijn ontstaan. Eeuwenlang lieten de boeren hier hun vee grazen. Tot 150 jaar geleden had de zee nog veel invloed. Nu is het een waterwingebied met droge duingraslanden waar planten zoals geel walstro en grote tijm groeien. Deze planten ruiken erg lekker. Ruik maar eens! Kijk ook eens naar de toppen van struiken. Plekken waar je in het voorjaar en de zomer de roodborsttapuit kunt zien en horen zingen.

8 Veerooster

Vanaf dit punt kun je runderen ontmoeten. Zij houden het duinlandschap open en afwisselend. De dieren zijn vriendelijk, maar houd wel afstand. Ga niet tussen moeder en kalf staan en houd de hond aan de lijn. Door het graaswerk van de runderen, maaien en hooien groeien hier enorm veel verschillende planten en bloemen. Ook worden natte duinvalleien van tijd tot tijd geplagd zodat het grondwater weer dicht aan de oppervlakte komt. Daarvan profiteren planten die van natte voeten houden.

En in de ondiepe meertjes barst het van het leven! Libellen, juffers, kikkers en padden planten zich hier voort en vogels zoals de zilverreiger zoeken er naar voedsel.

9 Pompstation

Her en der in het terrein zie je putdeksels en groen gecamoufleerde koepels waarin de waterpompen hangen. Vanuit het Haringvliet wordt via een leiding voorgezuiverd zoetwater ingelaten. Vervolgens wordt het door dit duingebied geleid waar het een natuurlijk zuiveringsproces ondergaat. Uiteindelijk wordt het opgepompt in het pompstation van Evides voor een laatste nabewerking. Dat water gaat ons drinkwater-leidingnet in.

10 Middelduinen

Je loopt hier door de Middelduinen. Dit natuurgebied is ontstaan in de vroege middeleeuwen, ongeveer in het jaar 600. Het is bijna niet door de mens veranderd sinds die tijd, en dat maakt het een uniek natuurgebied in ons land. Samen met de Westduinen (aan de andere kant van Ouddorp) en de Oostduinen vormen ze het oude duinlandschap van Goeree.

11 Eindpunt

Je bent weer terug bij de parkeerplaats. Wil je het tweede deel van de Koploper ook wandelen? Start dan vanaf de Buitenhaven Stellendam de [wandelroute Koploper deel 2](#).

10,2 km
Noord-Brabant

Natuurmonumenten

Twée Landen pad, vogelroute bij Bergeijk

Vergeet vooral je verrekijker niet op deze prachtige wandeling door het gevarieerde, grensoverschrijdende landschap bij de Dommel.

Startpunt

**Boswachterskantoor Kempen en Midden-Limburg
(Bergeijk)**

Barrier 15a

5571 TV Bergeijk (NB)

10,2 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

Volg tijdens je wandeling de blauwe pijltjes.

1 Vloeiweiden en herfsttijloos

Vanaf dit punt loop je langs het historische vloeiweidensysteem uit de 19e eeuw, die door Natuurmonumenten in ere zijn hersteld. Het hooi dat hiervan het veld kwam, ging naar defensie, dat in die tijd nog veel paarden voor de cavalerie had! Het Maaswater van kilometers verderop wordt via een kanaal het gebied ingeleid. Dit kalkrijke Maaswater zorgt er voor dat er zeer kruidenrijke hooilanden ontstaan. Hierdoor kunnen we genieten van zeldzame bloemen, zoals herfsttijloos en de brede orchis. 'HERFSTKROKUS' De herfsttijloos heeft veel weg van een krokus. Het meest bijzondere verschil is dat deze zeldzame plant in de herfst bloeit! Het woordje 'loos' in de naam slaat op het feit dat de plant geen bladeren heeft bij de bloei. De bladeren en vruchten komen pas in het voorjaar tevoorschijn. De herfsttijloos is in Nederland een zeldzame verschijning. Het in stand houden van de vloeiweiden is een arbeidsintensief werk, maar vanwege de unieke cultuurhistorie en natuur die hier voorkomt hebben we dat als Natuurmonumenten er graag voor over!

2 Welkom in België

Je steekt hier ongemerkt de landsgrens met België over. De oude weg loopt hier iets omhoog en je komt dan uit op de Hoge Brug. Deze brug was zo hoog, zodat de hoog beladen trekschuiten onder de brug door het hooi konden afvoeren. Via een 3 km. lang kanaal en een sluisje, om het verval van 3 meter te overbruggen, werd het hooi verder vervoerd. Zo rond 1850 was heel veel hooi nodig, want het vervoer ging nog per paard. Daarnaast lagen er vanwege de bescherming van België, dat pas 20 jaar onafhankelijk was (1830), veel kazernes in de grensstreek. Ze vertrouwden destijds 'den Hollanders' niet. Die kazernes kenden veel cavalerie en dus daar was ook veel hooi nodig.

3 Grote grazers

Je kunt hier even van het pad afwijken en het gebied in lopen. De bedrading die je ziet is om de grazers, de Galloways, binnen het gebied te houden. De Galloway runderen zijn trouwe 'medewerkers' van Natuurmonumenten. Zij worden hier ingezet

voor het beheer van het natuurgebied. Met hun gegraas heeft dit runderras veel invloed op het gebied. De dieren houden het open landschap in stand en zorgen ervoor dat het vennengebied niet dichtgroeit. Links zie je midden op het veld een hekwerk staan, dit is een vangkraal. Wanneer de runderen geormerkt of gecontroleerd moeten worden voor hun gezondheid, dan worden ze hierin gedreven. Via een lange rechte, maar beslist niet saaie weg met aan de rechter zijde een oude houtwal vervolg je de route.

4 Verkeerde Lieve Heer

Dit monumentale kruisbeeld stamt uit 1847 en destijds was het een rustpunt voor bedevaartgangers die van Bergeijk naar de Sint Janskapel in Overpelt trokken. Niet iedereen zal het direct opvallen, maar het Christusbeeld neigt hier met zijn hoofd naar links. Gewoonlijk hangt het hoofd naar rechts. Vanwege deze afwijking noemde de plaatselijke bevolking het beeld al snel 'De Verkeerde Lieveheer'. Het is niet 100% zeker, maar het verhaal dat het hoofd verkeerd hangt, omdat de toenmalige landeigenaar zijn personeel slecht zou hebben behandeld... Het beeld is net als natuurgebied Hageven, het Belgische deel van natuurgebied De Plateaux-Hageven, in handen van Natuurpunt. Deze natuurorganisatie kun je zien als het Belgische zusje van Natuurmonumenten. Wij werken in dit gebied en in andere grensoverschrijdende gebieden graag en intensief samen om de natuur te beschermen!

5 Wereld van verschil

Als je hier op het zandpad wandelt, lijkt het of je de 'Twee werelden route' loopt in plaats van de Twee landen route. Rechts zie je intensieve landbouw met op de achtergrond de silo's. Links een prachtig natuurgebied. Aan het einde van het verharde pad, waar je nu naartoe wandelt, kun je naar rechts om een bezoek te brengen aan Bezoekerscentrum De Wulp van Natuurpunt. Natuurpunt is de Belgische zusterorganisatie van Natuurmonumenten. Bij het bezoekerscentrum kun je een stukje Belgische gezelligheid ontdekken, met koffie, thee een Belgisch biertje en iets lekkers. Kijk voor de openingstijden op natuurpuntneerpelt.be.

6 Pauzeplek Bezoekerscentrum De Wulp

7 Langs de Dommel

Je komt hier al een plas van het Hageven tegen, gluur maar eens door het riet misschien zie je al wat watervogels. Een van de vogels die hier in het riet verstopt zou kunnen zitten, is de schuwe roerdomp. Zijn schutkleuren zijn nagenoeg perfect! De roep van deze reigerachtige doet denken aan het geluid een scheepshoorn of tuba. Een andere schuwe vogel die hier langs de Dommel leeft, valt veel meer op. Zie je een blauworanje flits langsvliegen, dan was dat een ijsvogel! Je loopt even langs de Dommel, een van Brabants mooiste beken. Het beekdal van de Dommel is hier erg afwisselend, wat het landschap betreft. Er zijn moerassen, broekbossen, rietvelden en poelen. Sinds enkele jaren mag deze beek weer slingeren. Op de moerassige oevers groeien zeldzame planten als galigaan.

8 Vogelkijkscherm

Van achter het vogelscherm heb je hier een prachtig uitzicht over de Provincievijver. Als je goed luistert, hoor je misschien wel de blauwborst. En doordat je achter zo'n scherm staat, zien de vogels je niet en kun je hen onbeschaamd volgen in hun gedrag. In elk seizoen kun je hier genieten van verschillende vogelsoorten. In de zomer van de blauwborst. In de winterperiode zul je niet zo gauw zanggeluiden horen, maar je kunt wel naar diverse eendachtige vogels speuren, zoals de wintertaling. Genoeg gespot en genoten? Ga dan verder en neem de brug over de Dommel om de route weer verder te vervolgen. Blijf wel even op de brug staan, je kunt zomaar een ijsvogel voorbij zien flitsen!

9 Vogels kijken

Vanuit deze hoge vogelkijkhut heb je een prachtig uitzicht over het Hageven. Je kunt verschillende kleppen openzetten en dan het landschap afspeuren naar vogels. Grote zilverreiger, torenvalk en wellicht een kiekendief kunnen dan zo maar aan je ogen voorbij vliegen. In de broedtijd is het vanaf deze plek een feest om al die vogelgeluiden om je heen te horen. Neem daar zeker de tijd voor!

10 Oude houtwallen

Langs dit oude landbouwpad vind je allerlei struiken en kruiden, waar insecten, kleine zoogdieren en vogeltjes, als heggemus en braamsluiper leven en zich kunnen verschuilen. Je ziet in deze omgeving ook oude houtwallen met doorgeschoten eiken. Deze markeerden de perceelafscheiding en hielden het vee binnen het perceel. Daarnaast gebruikte men het hout onder andere voor de bakovens.

11 Panoramahut

Vanuit deze halfverborgen kijkhut, heb je een weids uitzicht over De Plateaux. Als je even blijft kijken, kun je van alles voorbij zien vliegen! Speur naar de verschillende bos-, heide- en watervogels die hier de vennen bezoeken. In de winter kun je hier bijvoorbeeld verschillende ganzensoorten, de wilde en kleine zwaan zien. Gemaskerde vogel Heb je heel veel geluk, dan zou je hier in het gebied een klapekster kunnen zien, vaak boven in een lage boomtop. Het is een zeldzame wintergast met bijzonder gedrag. De klapekster vangt namelijk net als andere klauwieren namelijk muizen, kikkers en hagedissen en spietst zijn prooi op een tak! Zo legt hij een voorraadje eten aan.

12 Jong dennenbos

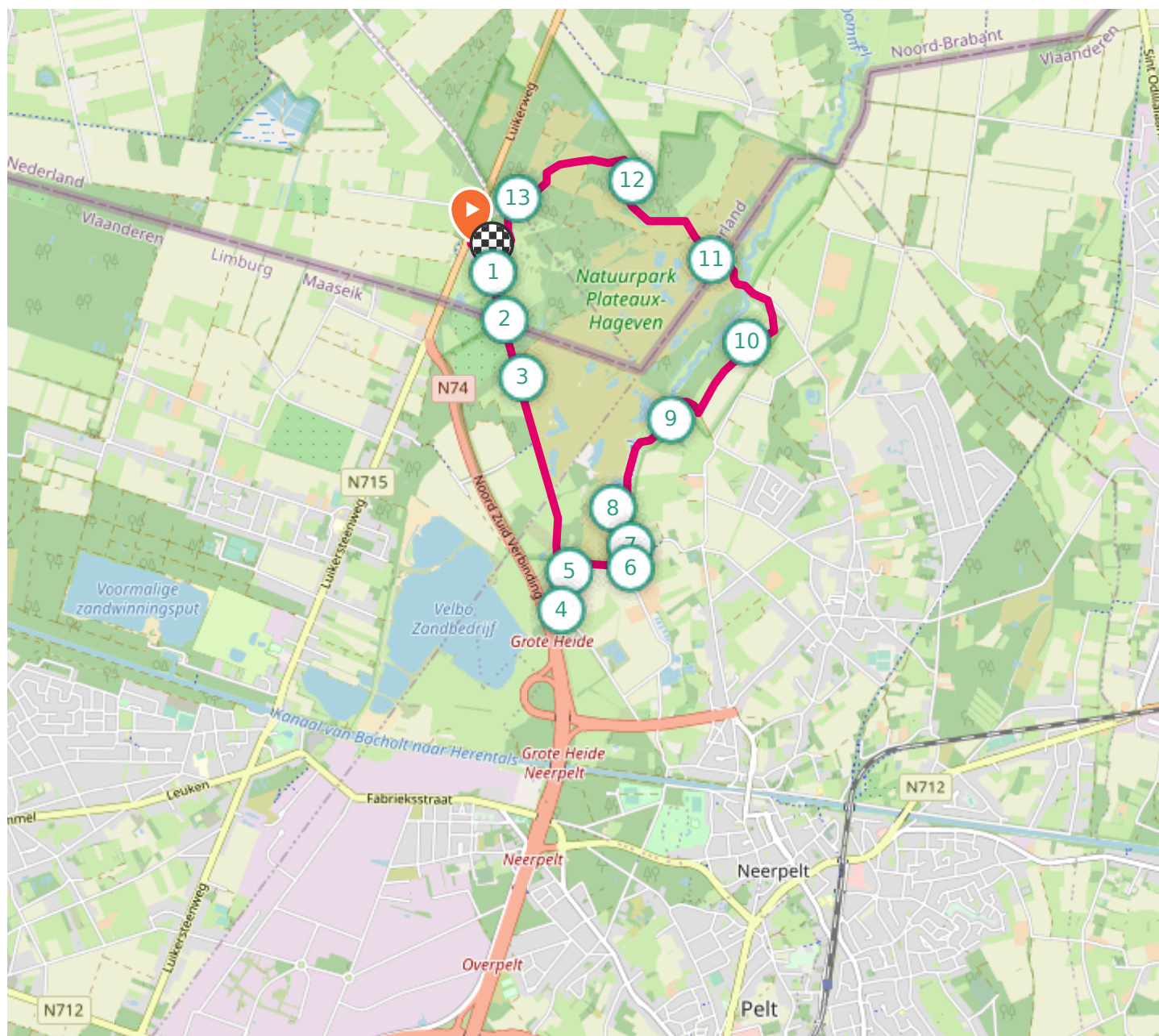
Na een hele poos door een wijds open, afwisselend landschap, beland je nu in een intiem, dicht grove dennenbos. De jonge grove den probeert hier de kop op te steken. Dankzij het herstelproject komt de omliggende heide weer terug, waardoor er een open

heidecorridor kan ontstaan. Tal van planten en dieren profiteren hier van, van insecten tot hagedissen en heidevogels, waaronder de nachtzwaluw en boompieper.

13 Poelen

Je ziet hier een aantal heldere poelen. Drinkpoelen voor de runderen met een mooi veldje waar ze heerlijk kunnen grazen.

Her en der zie je ook elzenbomen staan, die echt thuishoren in zo'n nat en drassig stuk. Wist je overigens, dat Amsterdam gebouwd is op elzenhout? Einde zomer zie je vaak de zijzen op de proppen van de elzen duiken. Deze elzenproppen zitten dan ook vol met heerlijk zaad. De route eindigt op de plaats waar we begonnen, bij de parkeerplaats bij de werkschuur van Natuurmonumenten.

© OpenStreetMap/Leaflet

Colofon ©2022

Fotografie: ©Natuurmonumenten, Gettyimages, Staatsbosbeheer en Marko Barendregt

**GA VEILIG
OP PAD!**

De natuur is voor veel mensen heel belangrijk. Laten we er samen voor zorgen dat het mogelijk blijft. Vermijd drukke plekken, ga op rustige tijdstippen, houd afstand en blijf thuis bij griepverschijnselen.

Voor actuele informatie ga naar nm.nl/coronavirus

Meer wandelinspiratie opdoen?

Op de website van Natuurmonumenten vind je nog veel meer routes door heel Nederland die je gratis kunt downloaden.

Dus neem ook een kijkje op nm.nl/routes

Help mee!

Onze natuur is niet alleen schitterend, maar ook kwetsbaar. Wij moeten de natuur koesteren. Samen met onze boswachters, leden en vrijwilligers werken wij iedere dag aan een natuurlijker Nederland.

Doe ook mee en ga naar nm.nl/word-lid

Veel plezier in onze schitterende Nederlandse natuur!